

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INISTITUTI

ELMUROD NASRULLAYEV

BOSHLANG'ICH TA'LIM
FAKULTETI TALABALARIGA
XUDOYBERDI TO'XTABOYEV
IJODINI O'RGATISH USULLARI

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

Elmurod Nasrullayev

**BOSHLANG'ICH TA'LIM
FAKULTETI TALABALARIGA
XUDOYBERDI TO'XTABOYEV
IJODINI O'RGATISH USULLARI**

(O'quv-uslubiy qo'llanma)

**"TAFAKKUR" NASHRIYOTI
TOSHKENT - 2021**

KBK: 74.58

UDK: 378:82(075.8)

N 28

Nasrullayev, Elmurod

**Boshlang'ich ta'lim fakulteti talabalalariga
Xudoyberdi To'xtaboyev ijodini o'rgatish usullari [Matn]:
o'quv-uslubiy qo'llanma / E. Nasrullayev. - Toshkent :
Tafakkur, 2021. - 88 b.**

Mazkur o'quv-uslubiy qo'llanma pedagogika institutlari boshlang'ich ta'lim fakulteti talabalarining II bosqichi uchun mo'ljallangan. Undagi materiallar talabalarida "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va DTSda bayon etilgan qonuniyatlar, talablar va tamoyillar yuzasidan yangicha pedagogik tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mas'ul muharrir:

G. Jumanazarova – filologiya fanlari doktori, dotsent

Taqrizchilar:

A. Hazratqulov – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), SamDU

F. Ibragimova – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, JDPI

O'quv-uslubiy qo'llanma Jizzax davlat pedagogika instituti O'quv-uslubiy kengashining 2020-yil 23-noyabrdagi 3-son yig'ilishida nashrga tavsifa etilgan.

ISBN: 978-9943-24-412-2

© Elmurod Nasrullayev, 2021-yil.

© "TAFAKKUR" nashriyoti, 2021-yil.

KIRISH

Har qanday millat boladan boshlanadi, shuning uchun ham bolalarning ma'naviy-intellektual saviyasi, tarbiyalanganlik darajasi millatning qudratini ta'minlovchi asosiy ko'rsatkich hisoblanadi. Ayni shu jihat har qanday millatda ham bolalar adabiyotini o'qitish rivojiga alohida e'tibor qaratishni taqozo qiladi. Mustaqillikka erishgandan so'ng O'zbekistonda bolalar adabiyotiga, xususan, uning o'qitilishiga e'tibor berilayotganligining sababi shunda. Zero, bolalar adabiyotini interfaol usullarda o'qitish millat kelajagini shakllantirishning eng samarali yo'lidir.

O'zbekistonda huquqiy-demokratik davlatni barpo etish, jamiyatimizning ijtimoiy- ma'naviy taraqqiyoti ko'p jihatdan ta'lim tizimidagi islohotlarning samaradorligiga bog'liq. Shuning uchun mamlakatimiz mustaqillikka erishgan ilk davrlardan boshlab, barcha sohalarida birligini kabi, ta'lim tizimida ham tub o'zgarishlar qilindi. Ta'lim samaradorligi bilan bog'liq yuksak vazifalarni amalga oshirishda "Ta'lim to'g'risida"gi qonun hamda Prezidentimizning ta'lim taraqqiyotiga oid ko'rsatmalari dasturilamal bo'lib xizmat qilmoqda.

Davlatimiz rahbari ulug' ajdodlarimiz hayoti va ijod yo'lini chuqurroq tadqiq etish, talabalarga ularning tengsiz ma'naviy xazinasini ko'proq yetkazish maqsadida har bir oliy ta'lim muassasasiga shoiru adiblarimiz ijodini batafsil tahlil, targ'ib va tavsif etish zarurligini alohida uqtirdi. Bundan muddao – buyuk ma'rifatparvarlarimiz hayot va ijod yo'lini namuna sifatida talaba – yoshlar qalbiga jo etish, ularda Vatanga muhabbat, xalqimizga,

millatga sadoqat tuyg'usini jo'sh urdirish, pirovardida, kelgusida shunday siymolarni kamolga yetkazishdir.

Darhaqiqat, badiiy asar, jumladan, bolalar uchun yaratilgan asarlar yoshlarning ruhiy olamini, boy ma'naviy dunyosini kashf etishda muhim ma'rifiy estetik vazifani ado etadi. Shu boisdan ham istiqloq davriga kelib, yosh avlodning har tomonlama yetuk barkamol insonlar bo'lib yetishishiga katta e'tibor berilmoqda. Buni ta'lim tizimidagi islohotlarda, respublikamiz miqyosida o'tkazilayotgan ko'plab ma'rifiy tadbirlarda ham ko'rishimiz mumkin. Ushbu islohotlarning barchasi yagona maqsadga – bolalarni barkamol insonlar etib kamol toptirishga qaratilgan.

Ana shu ta'limiy zarurat uslubiy qo'llanmaning "Boshlang'ich ta'lim fakulteti talabalariga Xudoyberdi To'xtaboyev ijodini o'rgatish usullari" deb nomlanishiga asos bo'ldi. Undagi materiallar talabalarda "Ta'lim to'g'risida"gi qonun, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va DTSda bayon etilgan qonuniyatlar, talablar va tamoyillar yuzasidan yangicha pedagogik tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu qo'llanmada yoritilgan nazariy va amaliy fikrlardan o'rta maktab boshlang'ich sinflari o'qituvchilari, oliy o'quv yurtlari pedagogika fakulteti talabalari o'quv jarayonini tashkil etishda foydalanishi mumkin.

I BOB. ONA TLI VA BOLALAR ADABIYOTI FANINI O'QITISHNING NAZARIY MASALALARI

1.1. BOLALAR ADABIYOTI TARAQQIYOTINING USTUVOR YO'NALISHLARI

Bolalar adabiyoti umummilliy adabiyotning uzviy qismi sanaladi. Shu bois, umumadabiyotga xos bo'lgan o'tish davri tamoyillari, izlanish- u, evrilish jarayonlari bolalar adabiyotida ham muayyan darajada o'z ifodasini topadi. Binobarin, ijtimoiy hayotda va adabiy jarayonda kechayotgan o'zgarishlar va yangilanishlar bolalar adabiyotida ham sho'ro davridagidan farqli tarzda yangicha estetik qarashlarni yuzaga keltiruvchi va shakllantiruvchi omillar hisoblanadi.

Sir emaski, yetmish yildan ziyodroq hukm surgan sho'ro davri nafaqat kattalar adabiyoti, ayni paytda bolalar adabiyoti taraqqiyotiga ham jiddiy salbiy ta'sir o'tkazdi. Bu davr bolalar adabiyotida ham izlanishlar umumadabiyotdagi singari buyruqbozlikka asoslangan hokim mafkuraning badiiy ijod tabiatiga zid ko'rsatma va tazyiqlari ostida kechdi. Oqibatda, sinfiylik tamoyillari o'zida u yoki bu tarzda aks ettirdi. Shaxsga sig'inish illatlarini muayyan darajada saqlab qoldi. Bayonchilik, soxta didaktika "dohiy"larga hamd-u sario kabi madhiyago'ylik illati avj oldi. Bu xil illatlar O'zbek bolalar adabiyoti taraqqiyotiga ham jiddiy to'siq bo'ldi. Bolalar adabiyotining ko'plab namunalarida soxta qahramonlar, soxta "mehnatsevar" va "vatanparvar"lar obrazlari yaratildi va ushbu yasama xususiyatlar bolalarga ibrat namunasi sifatida taqdim etildi. Eng yomoni, bolalik olamiining o'ziga xos murakkab dunyosini real, ta'sirchan,

badiiy jihatdan mukammal aks ettirgan asarlar ko'p yaratilmadi. Biroq, ta'kidlash zarurki, bundan sho'ro davrida o'zbek bolalar adabiyotida birorta ham go'zal, badiiy yuksak asarlar yaratilmagan ekan-da, degan xulosa kelib chiqmasligi kerak.

Sho'ro davrida yashab ijod etgan O'zbek bolalar adabiyotining aksariyat vakillari nozik iste'dod sohiblaridir. Ular bolalar adabiyotining go'zal namunalarini yaratishdi. Bu jihatdan, ayniqsa, Q.Muhammadiy, Q.Hikmat, P. Mo'min, Z.Diyor, H.Nazir, X.To'xtaboyev, N.Fozilov, E.Raimov singari yozuvchi va shoirlar yaratishgan asarlar orasida bolalar ma'naviy olamini boyitgan, estetik didini o'stirishga xizmat qilganlari, shubhasiz, ko'pdir. Lekin ayni paytda, nomlari zikr etilgan taniqli ijodkorlarning ijodida ham badiiy jihatdan nochor, soxta g'oyalar bilan sug'orilgan va sho'ro mafkurasiga xizmat qilgan asarlar ko'plab yaratilganligi ham sir emas.

Binobarin, Vatanimiz mustaqillikka erishib, hukmdorlik qilgan sho'ro mafkurasi barham topgandan keyin, O'zbek bolalar adabiyoti taraqqiyotida qanday o'zgarishlar ro'y berdi, badiiy tafakkur qay tarzda yangilandi, degan masalani o'rganish g'oyat muhim ahamiyatga egadir.

Avvalo, shuni aytish kerakki, bolalar adabiyotidagi yangilanish tarzi ham, xuddi umumadabiyotda kechgani singari, uzluksiz jarayondir. Zotan, bu yangilanishning bosh omili iste'dodli ijodkorlarning faolligi bilan bog'liq. Adabiyotni iste'dodlar yangilaydi, degan qarash bu jarayonda ham o'z tasdig'ini topdi. Shu ma'noda, sho'ro davrida ham taniqli adiblar, deylik, Q.Hikmat yoki X. To'xtaboyev kabi iste'dodli shoir, yozuvchilarning badiiy tafakkurni yangilashdagi xizmatlari g'oyat katta bo'lgani hech kimga sir emas. Shu tufayli, 80-yillarda boshlangan umumadabiyotga xos yangilanish jarayonlari bolalar adabiyotida o'zini namoyon qildi.

Ayrim ilmiy tadqiqotlar, adabiy-tanqidiy chiqishlarda O'zbek bolalar adabiyotining yuksala boshlagan davri o'tgan asrning 60-70-yillaridagi adabiy jarayon bilan bog'lab izohlanadi. Bunda o'sha yillarda ijod qilgan iste'dodli adiblar ijodi misolida bolalar adabiyotida bo'y ko'rsatgan jiddiy yutuqlar dalil sifatida keltiriladi. Xususan, taniqli shoir Tursunboy Adashboyev "Osmon nega zangori?"¹ maqolasida o'tgan asrning 60-yillarida "Qudrat Hikmatning ravon, to'q mag'izli she'riyati" o'sha davr uchun "o'ziga xos voqea bo'lgan"ligini, 70-yillarda Miraziz A'zamning "O'smirlarga atab yozilgan falsafaga yo'g'rilgan ijodi" e'tibor qozonganini ta'kidlab, "80-yillarga kelib Anvar Obidjon bolalar she'riyatidagi obhavoni bir yo'la yangiladi. Uning "kosa tagida nimkosa" asarlari tilga tushdi", deb yozadi.

Albatta, yuqorida tilga olingan taniqli shoirlarning O'zbek bolalar adabiyoti taraqqiyotidagi xizmatlari juda katta. Xususan, Qudrat Hikmat ijodining sara namunalari o'z davrida bolalar adabiyotining chinakam yutug'i sanalgan. Shuningdek, Miraziz A'zamning bolalar she'riyati rivojiga qo'shgan hissasini sho'ro zamonining qattiq tazyiqiga qaramay, turli badiiy usullar vositasida, obrazli iboralar, qochirim va kinoyalar orqali bola ongiga muayyan haqiqatlarni yetkazishda katta jur'at namunasi, deyish mumkin. Biroq o'sha yillarda O'zbek bolalar adabiyotining tubdan yangilanishi uchun hali ijtimoiy asoslar yuzaga kelmaganini alohida ta'kidlash joiz. Imkon doirasidagi bu kabi ijodiy sa'y-harakatlar esa chinakam yangilanish yo'lidagi ijobiy, ijodiy urinishlar bo'lib, bu urinishlar 80-yillarga kelib o'zining yangi bir bosqichiga kirgan edi.

Mazkur bosqich sobiq sho'rolar saltanatining inqirozga yuz tuta boshlagan, umri tugab borayotgan yillarida

¹ Tursunboy Adashboyev "Osmon nega zangori?" "O'zAS", 2008, 7-mart №10

hiyla yuzaga chiqib, yanada aniq-tiniq shakl va mazmun kasb eta boshladi. Buni biz Anvar Obidjonning ayni shu 80-yillardagi ijod namunalarida kuzatamiz. Biroq mazkur o'n yilliklardagi ijtimoiy shart-sharoit, hukmron komfirqa mafkurasining temir qonun-qoidalari hali adabiyotda erkin ijodiy faoliyatga to'siq bo'lib turgan, dadil badiiy-estetik izlanishlar va tajribalarga yo'l bermasdi. Shunga qaramay, bolalar adabiyotida, umumadabiyotda bo'lgani singari, yangilanishga intilish jarayoni bir zum to'xtagani yo'q.

Chunki bu davrga kelib, bir tomondan, ijtimoiy hayotda yangilanishga intilish harakati bo'y ko'rsatayotgan va ijod erkinligi kun tartibidan o'rin ola boshlagan bo'lsa, ikkinchi tomondan, ko'plab yosh iste'dodlar adabiyot maydoniga kirib kelayotgan edi. Ular o'z ijodlari bilan badiiy tafakkurni u yoki bu yo'sinda yangilashga kirishdilar. Shu jihatdan, ayniqsa, T.Adashboyev, Q.O'tayev, A.Obidjon, A.Ko'chimov, H.Imonberdiyev, R.Nazar, A.Akbar, Z.Isomiddinov va boshqa ko'plab ijodkorlar badiiy tafakkurni yangilashga, istiqlol davri O'zbek bolalar adabiyotining shakl-shamoyilini, mazmun mundarijasini boyitishga, uning yetakchi taraqqiyot tamoyillarini belgilashga o'z hissalarini qo'shmoqdalar.

Darhaqiqat, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov "Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch" nomli asarida ta'kidlaginidek, "Adabiyot, so'z san'ati azaldan xalq qalbining ifodachisi, haqiqat va adolat jarchisi bo'lib kelgan. Xususan, mustaqillik yillarida yurtimizda ma'naviyatimizning g'oyat muhim va uzviy qismi bo'lgan adabiyotni rivojlantirish, shoir va yozuvchilarimizning ezgu mehnatini qadrlash va munosib rag'batlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar o'z hosilini berayotgani, badiiy adabiyotimiz mavzular ko'lami jihatidan ham, janrlar nuqtai nazaridan ham rang-barang bo'lib borayotgani, adabiyot maydonida yangi -yangi nomlar paydo

bo'layotgani kitobxon xalqimizni, albatta, quvontiradi. Bularning barchasi milliy tiklanish jarayonlari qalam ahlining ijodiy izlanishlari uchun qanday katta ufqlar ochib berganini yana bir bor ko'rsatadi".²

Birinchi Prezidentimizning mazkur fikriga ko'plab dalillar keltirish mumkin. Chindan ham, istiqlol yillarida adabiyotni rivojlantirish, ijodkor mehnatini qadrlashga milliy tiklanish jarayonining bir qismi sifatida qaraldi. Chunonchi, o'tgan yilda O'zbek bolalar adabiyotida yaratilgan eng yaxshi asarlarning saralanib, ikki jildda chop etilgani fikrimizga bir misol bo'la oladi. O'zbek bolalar she'riyati va nasrining eng sara namunalari jamlanib, ikki jildli "O'zbek bolalar antologiyasi"ning hamda rus tilida bir jildagi O'zbek bolalar she'riyati antologiyasining chop etilgani madaniy hayotimizda o'ziga xos voqea bo'ldi.³

Mazkur nashrlarga munosabat bildirilib, matbuotda e'lon qilingan maqolalarda ham uch to'plam yosh kitobxonlar uchun munosib tuhfa bo'lgani ta'kidlanib, O'zbek bolalar adabiyoti taraqqiyotini badiiy yuksak namunalar misolida ko'rsatishda ushbu nashrlar muhim manba ekanligi e'tirof etildi. Chunonchi, adabiyotshunos olim R. Barakayev "Bolalar adabiyoti zarvaraqlari"⁴ maqolasida shunday yozadi: "Har uchala antologiya qamrab olingan davr, saralangan asarlar badiiyati nuqtai nazardan ham, mavzular rang-barangligi jihatidan ham, O'zbek bolalar adabiyoti she'riyati va nasrini bugungi yosh kitobxonlarga tanishtirishi va bolalar adabiyotimizning bir asrdan ortiqroq vaqt mobaynidagi qiyofasini ko'rsatishga xizmat qiliishi bilan ham yosh kitobxonlarga munosib tuhfa bo'ldi".

² Karimov I. "Yuksak ma'naviyat -yengilmas kuch".-T.: Ma'naviyat. 2008-y., 136-137-bet.

³ O'zbek bolalar adabiyoti antologiyasi.1 jild: She'riyat.-T.:O'qituvchi NMIU, 2006; O'zbek bolalar adabiyoti antologiyasi. 2 jild: Nasr.-T.: Cho'lpon,2006. Antologiya uzbekiskoy detskoy poezii.-T.:Sharq,2007

⁴ Barakayev R. Bolalar adabiyotining zarvaraqlari. "O'zbekiston adabiyoti va sam'ati", 2008-yil 4-aprel, № 14

Istiqlol davri bolalar adabiyotining ijtimoiy, badiiy-estetik asoslari haqida soʻz yuritganda mustaqillik arafasida va uning dastlabki yillarida adabiyotning ijtimoiy funksiyasi mavzusida kechgan qizgʻin, gohida murosasiz bahslarini eslash oʻrinli. Ushbu bahslar jarayonida adabiyotning ijtimoiy taraqqiyoti va tub oʻzgarish, yangilanishlar bilan uzviy bogʻliqligini inkor etib boʻlmaydi. Zero, adabiyotimizdagi yangilanishlarning badiiy-estetik asoslari tub mohiyati bilan ijtimoiy hayot, jamiyatdagi oʻzgarishlarga aloqadordir.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach, jamiyatimiz hayotida, ijtimoiy sohalarda tub islohotlar amalga oshirildi. Barkamol avlod tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri sifatida belgilandi. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" qabul qilinib, uni uch bosqichda amalga oshirish rejalashtirildi va istiqlol yillarida bu rejalar izchillik bilan amalga oshirildi. Chunonchi, uzluksiz taʼlimning butkul yangi, yagona tizimi hayotga tadbiq etildi, taʼlim sohasida eskirgan qoloq ish uslublaridan voz kechildi, zamonaviy tipdagi yangi oʻquv muassasalari barpo etildi. "Taʼlim toʻgʻrisida"gi qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" barkamol avlodning porloq kelajagini belgilab berdi.

"Oʻzbekiston" teleradiokompaniyasi maʼnaviy-maʼrifiy, badiiy eshittirishlar muhaririyati bosh muhariri Rohila Yusupova oʻz nutqida shunday degan edi:

"Hozirgi tezkor dunyoni axborotlar oqimi qurshab olgan zamonda audiokitoblarga boʻlgan ehtiyoj ham ortib bormoqda. Yurtimizda kitobga, kitobxonlikka boʻlgan eʼtibor, Prezidentimizning 2017-yil 13-sentabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targʻib qilish boʻyicha kompleks choratadbirlar dasturi toʻgʻrisida"gi Qarori bizni yana ham ruhlantirdi".

Barkamol avlod ta'limi va tarbiyasi yo'lida amalga oshirilayotgan juda keng miqyosdagi islohotlar nafaqat o'quvchi-yoshlar psixologiyasida, balki jamiyat hayotida sog'lom, faol va samarali ijobiy muhitini yuzaga keltirdi. Istiqlol tufayli ijod erkinligining ta'minlangani esa ana shunday ijodiy muhitda bolalar adabiyotining rivoji uchun keng ufqlarni ochib berdi. Senzura tazyiqidan, "yuqori"dan beriladigan "buyurtma" va "yo'l-yo'riq"lardan xalos bo'lgan ijodkorlar bolalar adabiyotini mavzusiga ko'ra turli-tuman, mazmuniga ko'ra har jihatdan teran va shaklan rang-barang asarlar bilan boyitish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Endilikda yosh kitobxonni yaqin o'tmishdagi kabi pand-nasihati ohangidagi she'r va hikoyalar bilan "aldagani bola yaxshi" qabilida ovutadigan kitoblar qoniqtirmasligi ijodkorlar oldiga yangi vazifa va yangi talablarni qo'ydi.

Yangi tamoyillarga asoslangan istiqloq davri o'zbek bolalar adabiyotining taraqqiyotiga, yangicha konsepsiyalar va ma'no-mazmun bilan boyishiga asos bo'lgan omillar nimalardan iborat? Bunda, bizningcha, quyidagi asosiy xususiyatlarga e'tibor qaratmoq lozim bo'ladi:

1. Eng avvalo, ijtimoiy hayotdagi tub o'zgarishlar, yetmish yildan ziyodroq hukmbardorlik qilgan sho'rolar saltanati inqirozga yuz tutgandan keyin, mustaqillikni erishganimiz va shu tufayli vujudga kela boshlagan yangicha ijtimoiy-psixologik o'zgarishlar O'zbek bolalar adabiyoti taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

2. Badiiy tafakkurdagi evrilishlar, ijod erkinligi, milliy o'zlikni anglash yangicha ijodiy tafakkurning vujudga keliishiga jiddiy turtki berdi.

3. Ko'plab iste'dod egalarining adabiyot maydoniga kirib kelishi yangi tipdagi adabiyotning vujudga kelishida yangi to'lqin sifatida xizmat qildiki, ular o'z asarlari bilan badiiy tafakkurni izchil yangilab kelmoqdalar.

Ushbu ko'rsatilgan omillarning yuzaga kelishi, birinchi galda, so'nggi davrda hayotda ro'y berayotgan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar bilan bog'liq. Bulardan tashqari, adabiy ta'sirlar, jahon adabiyotining nodir namunalaridan qilingan va qilinayotgan tarjimalar ham badiiy tafakkurning yangilashidagi asosiy omillardan hisoblanadi.

Binobarin, shu kabi ko'plab tashqi va ichki omillarga ko'ra, istiqlol davriga kelib yangi tipdagi O'zbek bolalar adabiyotining vujudga kelish jarayonlari boshlandi.

Istiqlol sharofati bilan erkin ijodiy muhitning qaror topgani bolalar adabiyotida bo'y ko'rsata boshlagan o'zgarish va yangilanishning ijtimoiy asosidir. Jamiyat hayotida ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar badiiy tafakkurda ham sezilarli jonlanishlarga turtki bo'ldi. Ayni shu jarayonni nazarda tutib adabiyotshunos olim Q. Qahramonov shunday yozadi: "Bu davrga kelib bolalar adabiyotiga faqat ma'rifiy-tashviqiy tushuncha sifatida emas, balki badiiy-estetik hodisa, deb qarash yetakchilik qila boshladi. Natijada bu davrda bolalar adabiyoti namunalarida badiiy mukammallikka intilish, obrazlilik alohida ahamiyat kasb etadi. Ularda lirizm, fikrchanlik, majoziylik kabi xususiyatlar yetakchi tamoyillarga aylana boshladi"⁵.

Bolalar adabiyoti o'zining teran ildizlari bilan uzoq o'tmishga, asrlar qa'riga borib bog'lanadi. Xalq og'zaki ijodi namunalarida alla, lapar, ertak, topishmoq, tez aytish kabi janrlarda biz zamonaviy bolalar adabiyotining sarchashmalarini ko'ramiz. Ulardagi sodda, samimiy talqin, aniqlik, haqiqatning barqarorligiga, g'alabasi-ga ishonch ruhi avlodlardan avlodlarga o'tib, bugungi kungacha buyuk ilhombaxsh ta'sirini yo'qotmay kelayotir. Milliy urf-odatlariga, an'analarga o'gay ko'z bilan qaralgan sobiq sho'ro davrida xalq og'zaki ijodi qatorida

⁵ "Mustaqillik davri o'zbek bolalar adabiyoti: tahlil va talqinlar davra suhbatlari. O'ZAS" 2005-yil 19-avgust.

ming yillar yashab kelgan Navro'z bayrami bilan bog'liq o'yin-kulgilar, ko'pkari, kurash singari mardlik, jasurlikni tarbiyalovchi xalqona musobaqalarga ham o'gay ko'z bilan qaraldi va bunday ta'qib-tazyiqlar bevosita bolalar adabiyotining jo'shqinligiga, mavzular rang-barangligiga salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Shu ma'noda taniqli shoir Tursunboy Adashboevning "...ibratli mavzularni hayiqmay, ochiq-oydin yozish imkoniyatiga Istiqlolimizga erishganimizdan keyin ega bo'lganimizni alohida ta'kidlashni istardim", degan e'tirofida jon bor. Darhaqiqat, "mustaqillik davri O'zbek bolalar adabiyoti ham mavzu rang-barangligi, ham uslublar xilma-xilligi, badiiy tasvir va talqinda teranlik kasb etgani bilan oldingi zamonlarda yaratilgan asarlardan tubdan farq qiladi"⁶.

O'tgan asrning saksoninchi yillarida bolalar adabiyotiga dadil kirib kelgan Ne'mat Dushayev, Zafar Isomiddinov, Sodiqjon Inoyatov, Rustam Nazar, Kavsar Turdiyeva, Muqimjon Qodirov, Dilshod Rajabov, Vali Bobomurodov, Orif To'xtash, Qo'zi Ismoil, Erpo'lat Baxt, Nurilla Ostonov kabi bir guruh iste'dodli ijodkorlar istiqlol sharo-fati tufayli erkin ijodiy muhit imkoniyatlaridan samarali foydalanib, sertuyg'u, mushohadaga boy, xayolotning sirli manzaralari jozibali tasvirlangan asarlar yaratdilar. Ularning ijodiy izlanishlari yangicha tamoyillarga tayanilganini she'rlaridagi shakliy rang-baranglikdan tashqari, bolani favqulodda o'ylantirib, hayot haqida, ijtimoiy munosabatlar borasida fikrlashga majbur etadigan teran mazmun singdirilganida ham ko'rish mumkin.

Chunonchi, Nurilla Ostonovning "Osmon to'la farishta"⁷ (Zarafshon, 2005) nomli to'plamiga jamlangan she'rlarida tabiat hodisalari bilan bog'liq ajoyib poetik topilmalarning bolalarbop quvnoq ohangdagi talqinlari

⁶ "Mustaqillik davri o'zbek bolalar adabiyoti: tahlil va talqinlari" "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" 2005-y 19-avgust.

⁷ Ostonov N. "Osmon to'la farishta". "Zarafshon" 2005-yil.

qatori, o'tkir ijtimoiy muammolarning bolalar ko'z o'ngida yaqqol gavdalanadigan detallashtirilgan, hatto aytish mumkinki, obrazli holat –manzaralarining ta'sirchan tasviriga guvoh bo'lamiz. Jumladan, "Bolg'avoy" she'rida shoir ushbu asbobning nomi va qo'llanishi mohiyatidan kelib chiqib, kalandimog', mehrsiz, buyruqboz korchalonning tipik obrazini chizadi.

Qarang, katta ko'chadan,
Bolg'a o'tar yo'talib.
Mixlar turar ta'zimda,
Qalpog'ini ko'tarib.
Bular buncha qo'rqishar,
Jigar- bag'ri sixlanib.
Ko'rsam, turar to'rttasi,
Zarang uzra mixlanib.

(Osmon to'la farishta. bet.)

Bir o'qishda quvnoq ohangga yog'rilgandek taassurot qoldiradigan ushbu misralarda muhim ijtimoiy illat keskin fosh etilgan. Darhaqiqat, qo'rqqoqlik hamisha zavolga, zabunlikka olib keladi. Qalpog'ini ko'tarib ta'zimda turgan mixlar holati shunga ishora. Ular nega qo'rqishadi, degan savolga keyingi misralardagi manzara-zarang uzra qoqib tashlangan mixlarning xarob ahvoli tegishli javob bo'la oladi. Ta'zim, xushomad, qo'rqqoqlik hamisha zo'ravonlikni tug'diradi, rag'batlantiradi va ayni paytda, zo'ravonlik, hukmbardorlik qo'rqqoqlikni paydo qiladi, degan teran ijtimoiy fikr N.Ostonovning bu she'rida bolalarga yaxshi tanish predmet, detallarni jonlantirish orqali sodda, ta'sirchan talqinda yetkazilgan. Shubhasiz, bunday she'rlar istiqlool davri bolalar she'riyati nuqul odobli va itoatkor bo'lishga da'vat etib kelingan sho'ro davri bolalar she'riyatidagi eskirgan mavzu va talqinlardan voz kecha boshlaganini, bola idrokida katta hayot

jumboqlariga javob izlashdek mushohadakorlikka turtki berayotganini ko'rsatadi.

Mustaqillik davri bolalar she'riyatining badiiy-estetik asoslaridan biri uning milliy pedagogikadan, xalqona ertak, rivoyat, hikoyatlar motividan to'la bahramand bo'la boshlagani bilan izohlanadi. Mashhur bolalar adibi K.Chukovskiy o'zining "Ikkidan beshgacha" nomli kitobida "xalqona estetikadan, xalqona yumordan, xalqona ideallar va diddan" ajralib qolganda bolalar adabiyoti samarasiz bir mashg'ulotga aylanib qolishini dalillar vositasida ishonchli ta'kidlaydi, "xalqona" va "bolalar adabiyoti" tushunchalari bir-birini suv va havodek taqozo etishini uqtiradi.

"Xalq asrlar mobaynida,-deb yozadi K.Chukovskiy - o'zining qo'shiqlari, ertaklari, cho'pchaklari, rivoyat va she'rlarida bolaga yondashishning, unga ta'sir ko'rsatishning ideal darajadagi badiiy va pedagogik metodlarini yaratdiki... agar biz ushbu ming yillik tajribani inobatga olmasak, o'ta e'tiborsizlik bilan ish yuritgan bo'lamiz"⁸.

Xalq og'zaki ijodining, xalqona pedagogika va poetikaning turli-tuman janr hamda motivlariga xos bo'lgan xususiyatlarining istiqlol davri bolalar adabiyotida keng qo'llanilayotganini manmuniyat bilan ta'kidlash joiz. Bu esa, o'z navbatida, bolalar uchun mo'ljallangan asarlar-da milliy koloritni kuchaytirishga, xalqona hikmatlar, matallar, maqollar, o'tkir iboralarning bolalar ongiga singishiga, pirovard natijada ularda milliy mintalitetga xos fazilatlarining tarkib topishiga, so'z, nutq boyligi o'zбекona tushunchalar, atamalar bilan boyib borishiga xizmat qiladi.

Ushbu xususiyatlarni biz boshqa shoirlar ijodi qatori Rustam Nazarning "Yerdagi quyosh" saylanmasida ko'ramiz. Kitobdan o'rin olgan "Xoinning jazosi" "Jaholat haykali" "Befarq ko'rshapalak", "Xiyonat haqida ertak",

⁸ Xorazm, 2008.

"Jur'atsiz o'g'lon" she'riy ertaklari fikrimizga dalil bo'la oladi. Ushbu ertaklarning sarlavhalaridan anglashilib turibdiki, ular dolzarb ijtimoiy mavzularga bag'ishlangan. Chunonchi, "Xoinning jazosi" ertagida "yurtimizni olis moziyda" yovuz dushman qamal qilgani, yoshu qari jangga otlangani xabar qilinadi. Ertakka xos voqea-asar tuguni dushman yo'lini to'solmayotgan himoyachilarning tang ahvolidan tahlikaga tushgan shoh holati tasvirida beriladi. Jangchilar qanchalik jasorat ko'rsatishmasin dushmanning qo'li baland kelaveradi. Mag'lubiyatlar sababini-dushmanning hujumlarga osongina chap berayotgani boisini aniqlagan shoh "oramizda xoin bor shaksiz, sirimizni etkazur yovga!", deya bir tadbir qo'llab, xoinni topishni amirlarga yuklaydi. Amirlarning "G'anim qochdi!", deya saroyga tarqatgan ovozasidan shohning zurriyodi-Shahzoda sarosimaga tushib, xoinligini ayon etib qo'yadi...

Shoir ertakning ijtimoiy salmog'ini oshirish uchun Vatan xoiniga beriladigan jazo qanday bo'lishi lozim, degan masalaning javobiga saroy ayonlari muhokamasini tasvirlaydi. Kimdir xoinni dorga osish kerak, desa, boshqa birov uni toshbo'ron qilishga da'vat etadi. Shunda shoh:

*Mangu qaror topsin adolat,
Hukmin aytmish titrab ovozi:
"Xoin uchun eng og'ir jazo -
Yurtimizdan haydamoq lozim!" -*

(Yerdagi quyosh, 111-bet)

deya hukm chiqaradi.

Bunday yechim, shubhasiz, shoirning bola psixologiyasini nozik anglashidan, qolaversa, milliy mintalitetni teran tushunishidan dalolatdir. Zero, bola qalbi xoinni dorga osishni yoki toshbo'ron qilishni singdira olmaydi, xoinning yurtdan haydab yuborilishi nafaqat adolatning qaror topishi, balki milliy qadriyatlar-ezgulik va

insonparvarlikka mos hukm ekani har jihatdan o'zini oqlaydi. R.Nazar bu ertagida bola nazari, uning qarori va orzu-umidlari qay tarzda namoyon bo'lishini, qanday mazmun kasb etishini juda puxta anglab, asarni munosib xotimalaydi: Vatandan judo bo'lgan Shahzoda xor-u zorlikda zabunlikka yuz tutadi.

Ta'kidlash zarurki, istiqlol davri O'zbek bolalar adabiyoti haqida gap ketganda, uni ming yillik adabiyot tarixidan yoki sho'ro davri adabiyotidan tamoman uzib olib, bir tomonlama baho berish aslo mumkin emas. Zero, istiqlol davri O'zbek bolalar adabiyoti ayni oldingi davrlar adabiyotining eng yaxshi an'analarini o'zida mujassamlashtirgan adabiyotdir.

Ayni paytda, istiqlol davri bolalar adabiyotining asosiy taraqqiyot tamoyillari haqida gap ketganda, uning sho'ro davri bolalar adabiyotidan farq qiluvchi bir qancha badiiy-estetik jihatlari mavjudligini ham inkor etib bo'lmaydi. Bu farq, eng avvalo, ijodkorlarimizning o'z asarlarida ijtimoiy-tarbiyaviy mazmundan ko'ra, badiiy-estetik xususiyatlarga ko'proq e'tibor bera boshlaganida ko'rinadi. Istiqlol davrida yaratilgan adabiyot namunalarida bolalarning mehnat faoliyati emas, balki ularning ruhiy olami, qalb kechinmalarini tasvirlash birlamchi ahamiyat kasb eta boshladi.

Ikkinchidan esa badiiylik masalalarida ham sifat o'zgarishlari, yangilanishlarga itilish yaqqol ko'rina boshlandi. Bu davrda yaratilgan badiiyat namunalarida, ayniqsa, she'riyatda mazmunni poetik obraz va timsollarga singdirish, badiiy tasvir usullari va unsur (detal) lardan samarali foydalanish, shu asosda, obrazlilikni ta'minlashga jiddiy e'tibor berildi.

Uchinchidan, hajviy asarlar yaratishda ham badiiy tafakkurning yangicha konsepsiya bilan boyitilishi kuza-tilmoqda.

To'rtinchidan, turli shakliy izlanishlar, badiiy eksperimentlar qo'llab, relistik tasvirga fantastika va dedektivni uyg'unlashtirib, sinkretik tasvir uslublarini dadil qo'llash harakatlari jonlanmoqda.

Bu kabi ijodiy izlanishlar istiqlool davri bolalar adabiyotining sifat jihatidan yangilanishiga asos bo'lib xizmat qilayotir.

Mustaqillik davri O'zbek bolalar adabiyoti yangicha badiiy konsepsiya va tafakkur tarzi bilan yangilana boshladi. Bolalik olami, uning murakkab, ayni damda, beg'ubor ruhiy kechinmalari katta hayot bilan, chunonchi, ota-onalar hayoti, ularning turmush tarzi bilan bir butunlikda tasvirlandi. Bu hol, ayniqsa, 80-yillarning oxiri 90-yillarning boshlarida yaratilgan nasriy asarlarda yaqqol ko'zga tashlanadi. Jumladan, E.Raimovning "Eh, siz kattalar", A.Ko'chimovning "Oq kaphtarlar oroli" qissalari, "Boychechak", "O'g'il" kabi hikoyalari shular jumlasidandir. E.Raimov qissasida ota-onalarning oilaviy munosabatdagi kelishmovchiliklari, oiladagi ajralish va turmushning buzilishi oqibatida "tirik yetim" bo'lib qolayotgan bolalar ruhiy olamiga xos ma'naviy inqiroz Jaloliddin ismli bola qismati tasviri orqali ko'rsatiladi.

Bola qalbining beg'ubor dunyosini kashf etishda uning ezgulikka va yovuzlikka, rostgo'ylikka va yolg'onga munosabati, ana shu munosabatning real voqealar tasviri orqali badiiy dalillanishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ushbu yetakchi xususiyatlar badiiy asarda to'laqonli aks etishi uchun, albatta, bola hayotini katta hayot bilan, jamiyat, xalq hayoti, udumlari, turmush tarzi bilan uzviy bog'liqlikda ko'rsata olish lozim. Shundagina muallif o'z oldiga qo'ygan yuksak maqsadga erishishga muvaffaq bo'ladi. Chunonchi, "Bolalarga atalgan kitoblarning maqsadi, - deb yozgan edi V.G.Belinskiy - tabiat ato etgan his-tuyg'ularni o'stirishdan iborat. Bunday kitoblarning bilvosita va bevosita ta'siri bolalarning aqliga

emas, balki ularning his-tuyg'ulariga qaratilmog'i kerak. His bilimdan oldin bo'ladi, haqiqatni sezmagani kishi uni tushunmaydi ham... Kattalarga oid narsalar bolalarga ham oiddir. Faqat ularni bolalar tushunchasiga muvofiq suratda bayon qilmoq kerak"⁹.

Yuqorida qayd etilgan talab va xususiyatlarga har jihatdan javob beradigan asarlar sirasiga A.Ko'chimovning "Boychechak"¹⁰ nomli hikoyasini ham kiritish mumkin. Bu asar bolalar psixologiyasini yorqin detal vositasida ochib bergani va bolalar olamining katta hayot bilan nechog'li bog'liqligi ta'sirchan ko'rsatilgani bilan alohida tahlilga arziydi.

Hikoya boshida "Ona-bola molxona devoriga tappi yopish" bilan, boshqacha aytganda, bolaning mehnat bilan bandligi asosida tasvirlanadi. Ammo bu sobiq sho'rolar davri bolalar adabiyotiga xos "mehnat orqali tarbiya" tasviri hikoyada bir abzasdayoq yakun topadi. Chunki bolakayning xayoli ilontepada - u yoqda hozir tepaguzarlik va pastguzarlik bolalar o'rtasida "jang" ayni qizigan palla. Qo'zivoyni o'y-xayoli o'sha yoqda.

Nihoyat, u tog'asi tog'dan keltirgan ilk boychechakni "qo'lida hilpiratib, toychoqdek shatoloq otib" ilontepaga chopadi. U yetib kelganda, tepaguzarliklar "tormor" etilgan, pastguzarliklar qo'mondoni Murod chilim qo'llari bog'langan "asirlar" oldida g'o'dayib, ularga qandog' jazo berish haqida bosh qotirardi...

"Jang" maydoniga yaqinlashgan Qo'zivoyni "qurollangan" uch "jangchi" "dushman" sifatida qo'lga oladi.

"- Men o'ynamayman! Men boychechak olib kelayapman! - deb baqirdi nafasi bo'g'ziga tiqilgan Qo'zivoy. - Mana!

⁹ V.G.Belinskiyning ushbu fikrlari S. Matjon va N. Qurbonniyozovlarning "Bolalar adabiyoti: ijodiy-uslubiy izlanishlar" nomli kitobidan olindi. T.: 2009-y. 3-bet.

¹⁰ A. Ko'chimov. Baland tog'lar. -T.:2002-y.

U qoʻlidagi boychechakni baland koʻtardi. Boychechakning sap-sariq yaproqlari quyosh nurida tilla-day tovlanib ketdi." (Baland togʻlar.)

Bolalar oʻrtasidagi antogonizm, garchi u oʻyin tarzida boʻlsa-da, muallif tomonidan mahorat bilan koʻrsatib berilgan. Ikki guzarining ikki guruh bolalari oʻrtasidagi "jang", murosasizlik, tortishuv bolalar olamining katta hayotga taqlidan, uning taʼsirida shakllanayotgan salbiy jihatlarini juda nozik xarakterlaydi. Yozuvchi Qoʻziboy va uning qoʻlidagi koʻklam elchisi boʻlmish boychechak orqali ana shu antogonizmining, oʻzaro yovlanishning qay tarzda barham topishini, hatto qoʻmondon Murod chilimdek "turqidan qoʻrqqulik" kalondimogʻning koʻngli erishini voqealar tasviri vositasida ochib koʻrsatadi.

Hikoya davomida boychechak asarning leytmotiviga aylanadi. Uning "quyosh nurida tovlanib turgan tilla yaproqchalari" oʻrtadagi gina-adovatni barham toptiradi. Biroq boychechak kimniki boʻlishi kerakligi, ayniqsa, Murod chilimning ezgulikka yon bermasligi oʻrtadagi ziddiyatning saqlanib turishiga sabab boʻladi.

Shu oʻrinda, hikoya syujetining mohirona qurilganiga eʼtibor qaratish lozim boʻladi.

"Syujet va syujetlilik, ayniqsa, bolalar adabiyotida alohida ahamiyat kasb etadi, deb yozadi adabiyotshunos S.Matjonov-bundan bolalar adabiyoti bilan kattalar adabiyoti syujet qurilishi jihatidan bir-biridan tubdan farq qiladi, degan tushuncha kelib chiqmasligi kerak. Negaki ularning tasvir obyekti bitta-inson va uning murakkab hayot tarzi"¹¹. "Boychechak" hikoyasi syujet chizigʻi bahor elchisi, asarda esa ezgulik va totuvlik timsoli darajasiga koʻtarilgan Boychechak obrazining oʻziga xos sarguzashti bilan bogʻliq. Bolalar boychechakni koʻtarib qishloqqa yoʻl olishadi, "ikki guzar bolalari "boychechak" aytishda ham oʻzaro bellashib" Fotima folbinnikiga, un-

¹¹ Matjon. S. "Tiriklik suvi", T.: 1986-yil 3-bet.

dan chiqib befarzand Shodmon amakinikiga borishadi. Ular aytishgan "Boychechak"lar bu alamzada insonlar ko'ngliga yorug'lik olib kiradi. Ular bolalarga topgan-tutganidan berishadi. Shu zayl yig'ilgan pullarni olib, o'zaro taqsimlashga kelganda Murodning qo'rsligi hamma-sidan oshib tushadi: u Qo'zivoyni quruq qoldirmoqchi bo'ladi.

"- Men... menga kerakmas! Men Usmonga bermoqchi edim. Kasal, onasi kasal uning! - deb alam bilan hayqirdi Qo'zivoy. Keyin o'pkasi to'lib, ho'ngrab yubordi."

(Baland tog'lar.)

Hikoyaning ayni mana shu nuqtasida voqealar, asar konflikti o'z yechimini topadi. Kattalar dunyosiga nazarlari tushgan bolalar qalbi, hatto Murodning ham yuragi titraydi, "paytavasi orasidan g'ijimlangan qog'oz pullarni olib" o'rta tashlaydi va uyalganidan juftakni rostlaydi.

Oddiy detaldan yetakchi obraz darajasiga ko'tarilgan Boychechak o'zaro "jang" qilgan bolalarni birlashtiradi va beixtiyor ularning yuragiga rahm-shafqat, ezgulik tuyg'usini olib kiradi.

Hikoya davomida tog' havosini, qishloq muhitini, tabiatni, turli xil taqdirli personajlar holatlarini aniq-tiniq ko'rish mumkin. Eng muhimi esa yozuvchi bola qalbini uning ruhiyatida kechgan, bolagagina xos bo'lgan his-tuyg'ular ifodasi orqali namoyon etadi.

"Boychechak" singari hikoyalar bolalar nasri soxta pafosda, uydirmadan iborat "qahramonlik"lardan xalos bo'lib, chinakam fazilatlarning tug'ilish jarayonlarini, bolalar dunyosining, ularning shaxs sifatida shakllanish davri nechog'li murakkab kechishini badiiy-estetik jihatdan puxta dalillagan, ta'sirchan va ibratli tarzda ko'rsatib berishi bilan ulkan tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

Ta'kidlash joiz bo'lgan yana bir jihat shuki, A.Ko'chimov bu hikoyasida xalq udumini, umuman, boychechak bilan bog'liq urf-odatni, xalqona qo'shiqlarni o'z asariga mohirlik bilan singdirib yuborgan. Azaldan bahor elchisi, ezgulik darakchisi sifatida qadrlanib kelinadigan boychechak hikoyaning bosh qahramoni darajasiga ko'tarilgan, deyish mumkin. Zero, ezgulikning bu elchisi yovlashgan bolalarni do'stlashtiradi, alamli qalblarga nur ulashadi, g'arib ko'ngillarni quvontiradi. Ayni shu xususiyatlar istiqlool davri bolalar adabiyotida xalqona qadriyatlar ham o'ziga xos tarzda jozibali ifodasini topayotganiga amin bo'lamiz.

Bu davr bolalar hikoyachiligida ham yangicha badiiy konsepsiya, davr va shaxs fojiasining o'ziga xos talqini va tasviriga duch kelamiz. Odatda, sho'ro davrida yaratilgan va urush mavzusiga bag'ishlangan bolalar hikoyachiligida urush qatnashchilari ko'proq o'tda yonmas, suvda cho'kmas afsonaviy qahramon sifatida madh etilar, bolalarga chinakam jasur, mard jangchining real obrazi emas, balki shunchaki ibrat namunasi taqdim qilinardi. S.Barnoyevning "Qo'ltiq tayoq" hikoyasida esa boshqacha manzarani ko'ramiz. Asardagi muhim detal-qo'ltiq tayoqning har gal "to'q-to'q" etib yerga urilishi bolaning bobosiga qanchalik azob berayotganini va ayni damda go'yo "urushga yo'l yo'q", deb ta'kidlayotgandek tuyulishi sobiq jangchilarga yangicha munosabatning o'ziga xos badiiy talqinida namoyon bo'ladi.

A.Ko'chimovning "O'g'il" nomli hikoyasida ham davr va shaxs fojiasi o'ziga xos usulda badiiy gavdalandirilgan. O'tgan asrning 80-yillarida avj olgan "paxta ishi", "O'zbeklar ishi" kabi sho'ro davri so'nggi qatag'onlik siyosatining bolalar taqdiri va qismatidagi fojialari xarakterli epizodlar orqali ifodalanadi. Hikoyada bir umr paxta dalasida ter to'kkan Ahmad brigadirning "paxta ishi" bo'yicha qamalishi va haqiqatni aytolmay qo'rqqanlik

qilib, brigadirning qamalishiga sababchi bo'lib qolganlardan biri tabelchi Nishonboy Avazning: "Otam qachon keladi?", degan savoliga: "Sen ikki tonna paxta terib, planni bajarsang kelib qoladi", deb aldashi va shu aldovga ishongan Avazning yosh bo'lishiga qaramay zo'r berib paxta terishi hamda shu voqeaga bog'liq yuzaga kelgan psixologik holatlar asarda haqqoniy ifodasini topgan. Asar syujeti kuchli dramatismga qurilgan. Unda kattalar olamiga xos or-nomus, diyonat bilan xoinlik, vijdotsizlik, qo'rqqoqlik kabi illatlar o'rtasidagi ziddiyatning bolalar olamiga o'tkazgan salbiy ta'siri, qalb majruhliklari hikoya qilingan.

Istiqlol arafasidagi nasriy izlanishlarga xos bo'lgan davr va shaxs fojiasi talqini bolalar adabiyotiga faqat tarbiya quroli deb emas, balki o'ziga xos bo'lgan va bolalik olamini badiiy so'z orqali kashf etuvchi san'at hodisasi, deb qarash yetakchilik qila boshlaganligidan dalolat beradi.

Bu davrda bolalar she'riyatida ham jiddiy izlanishlar kechayotgan edi. 80-yillarning ikkinchi yarmidan boshlab umumadabiy jarayonga xos bo'lgan yangilarnish, milliy o'zlikni anglash, hokim mafkura qoliplaridan qutulishga urinish, she'rlarda tasvirlanayotgan bolalar obrazining ijtimoiy faolligi emas, balki, birinchi navbatda, ruhiy kechinmalarni berish, bolalik olamini badiiy kashf qilishga intilish ustuvor yo'nalish kasb etdi. T.Adashboyev, A.Obidjon, M.A'zam, Q.O'tayev, R.Tolipov, A.Ko'chimov, H.Imomberdiyev, R.Nazar, K.Turdiyeva, A.Akbar kabi ko'plab ijodkorlarning she'r va ertaklarida davr hamda shaxs talqini, kattalar va bolalar o'rtasidagi murakkab munosabatlar tasviri yetakchi o'ringa ko'tarilganligini ko'rish mumkin.

Shu jihatdan, ayniqsa, A.Ko'chimovning "O'rtalik", "Mish-mishvoy", "Men g'iybatchi emasman", "Hiyla" kabi she'rlari xarakterli. Ularda bolalar fe'l-atvoridagi

illatlar o'zining realistik tasvirini topganligini ko'ramiz. She'rlarda mish-mish, g'iybat, aldov, poraxo'rlik kabi faqat bola tabiatiga emas, umuman, inson tabiatiga xos illatlar sifatida qalamga olingan. Bu hol bolalar she'riyatida ham umumadabiyotga xos bo'lgan muammolarga e'tibor qaratila boshlaganidan dalolat beradi. Umuman, bu davr she'riyatida, ayniqsa, majoziy obrazlar talqiniga, davr va shaxs o'rtasidagi ziddiyatlarni hajviy usulda fosh qilishga e'tibor kuchaydi.

Adabiyotshunos olim P.Shermuhammedov bolalar adabiyotida pand-nasihatning, didaktikaning o'rni muhimligini ta'kidlab, "Pand-u nasihat bolalar adabiyotining joni. Lekin bu xildagi nasihatlar quruq pand-nasihat emas, balki obrazli, qiziqarli, mazmunli, kichkintoylarni yashashga, kurashga o'rgatadigan pand-nasihatlar".¹² ekaniga e'tibor qaratadi. Ayni paytda, didaktika badiiy asar talqini, qahramonlar holati, vaziyati, nutqi va xatti-harakatiga singdirib yuborilmasa, ayni shu xususiyatlar tabiiy, samimiy talqinini topmasa, bunday pand-nasihat quruq, ta'sirsiz, asar esa samarasiz qoralamadan iborat bo'lib qoladi.

Biz yuqorida tilga olgan A.Ko'chimovning "O'rtalik" she'ri, aslida, o'quvchini qunt va sabot bilan bilimga, mehnatga da'vat etish maqsadida yozilgan va she'r ayni shunday pafos bilan xotimalangan. Shoir she'rda qahramoni tilidan saf boshida bo'lishga intiladigan va, aksincha, orqaroqda yurishni afzal ko'radigan sinfdoshlariga ta'rif-tavsif beradi. Ularga berilgan xarakteristikada lirik qahramonning o'zi, fe'l-atvori, saviyasi oynadagidek aks etib turadi. Bu shoirning mahoratidan dalolatdir. Muhimi esa suskashtlik, loqaydlik, o'rtakashlik va jur'atsizlik kabi ijtimoiy illat bu she'rda aniq xarakter va holatlarda fosh etiladi.

¹² Shermuhammedov.P . Ona sutidek pokiza.-T.: Yosh gvardiya.1975-y. 76-bet

Kattalar adabiyotidagi odam tabiatiga xos qusurlar-ig'vogarlik illatlari A.Ko'chimovning "Mish-mishvoy" va "Men g'iybatchi emasman" she'rlarida ikki xil yo'sinda ko'rsatiladi. "Mish-mishvoy" she'rida satrlar qa'ridan illat-odamning o'zida, uning fe'l-atvorida, tabiatida, degan teran falsafiy qarash bu she'rning mazmuniga sodda va bolalarbop samimiy talqin orqali singdirilgan bo'lsa, "Hiyla" she'rida xushomadgo'ylik illatlarining paydo bo'lishiga oid mushohadalar o'quvchini fikr yuritishga, hayotga ko'zini ochib qarashga majbur qiladi. Ayni shu jihatiga ko'ra, bu she'rlar noto'g'ri tarbiyaning mohiyatini ochib ko'rsatadi.

Bu davr bolalar she'riyatida ham satirik va yumoristik ruhdagi asarlar ko'plab yaratila boshlaganini kuzatish mumkin. Bu jihatdan, ayniqsa, T.Adashboyev, A.Obidjon, H.Imomberdiyev, A.Akbar kabilarning hajviy va majoziy ruhdagi yozilgan she'rlarida davr fojialariga ko'proq e'tibor qaratildi. Bu tipdagi she'rlarda majoziylik kuchaydi. A.Obidjonning "O'tlog'ini sog'ingan qo'y", Q.O'tayevning "Ot va arava" kabi she'rlarida majoz vositasida ijtimoiy mazmunni ta'sirchan ifodalash yetakchilik qiladi.

Bolalarning hajviy obrazini yaratishda ham bolalar she'riyatida sifat jihatidan yangilanishni kuzatish mumkin. Sho'ro davrida yaratilgan hajviy she'rlarda esa, ko'proq bolalarning xarakter xususiyatlari emas, balki faoliyatidagi illatlar fosh qilinardi. Chunonchi, "ikki" bahoga o'qish, o'qituvchi va ota-onasining aytganini qilmaslik, toza va ozodalikka, gigiyenaga rioya qilmaslik kabi illatlar hajv tig'iga olinardi. Bu davrga kelib esa, hajviy she'rlarda bolalar tabiatiga xos bo'lgan illatlar – chaqimchilik, g'iybatchilik, aldoqchilik, xiyonatkorlik, ochofatlik, dangasalik va boshqa illatlar hajv qilinganligini kuzatish mumkin. Bu hajviy she'rlarda ba'zan satirik tasvirlar ham uchrasa-da, lekin ko'proq yumor orqali fosh etish ustunlik qilishini ta'kidlash zarur.

Natijada 80-yillarning oxiri, mustaqillik davriga kelib, yumor sifat jihatidan yangilanganligini kuzatamiz. Uning yangilanishida T.Adashboyev, Q.O'tayev, A.Obidjon, H.Imomberdiyev, D.Rajabov, A.Akbar kabi shoirlarning hissasi katta bo'ldi.

Mashhur rus bolalar shoiri S.Mixalkov bolalar adabiyotida yumorning o'rni haqida gapirib shunday yozadi: "Bolalar adabiyotida yumor jiddiy va katta ish. Kulgi vitaminini bolalarga juda zarur va biz uni bolalarga ro'yxat bilan urush davrida berilgan nunday arzimmas normadek o'lchab emas, balki ochiqqo'llik bilan, ko'p-ko'p, yosh, o'sayotgan organizm talabini qondiradigan darajada berishimiz kerak".

Yengil yumor bilan yo'g'rilgan she'rlarga salmoqli ijtimoiy mazmunni singdirish mahoratini Tursunboy Adashboyev ijodida ko'plab uchratamiz. Shoir turli xil narsalarga, hayvon va tabiat hodisalariga "til beradi", ya'ni ularni jonlantirib, o'z maqsad-muddaosiga erishadi.

Darhaqiqat, adabiyotshunos T.Boboyev yozganidek, "Jonlantirish-metafora (istiora)ning bir turi-odamlarga xos xislatlarni jonsiz predmetlarga, tabiat hodisalari, hayvon, qush kabilarga ko'chirish orqali paydo bo'ladigan tasvir usuli... Ayniqsa, bolalar adabiyotini jonlantirishsiz tasavvur etib bo'lmaydi"¹³. Bu jihatdan T.Adashboyevning "Baqalar", "Tipratikan", "Maqtanchiq chumoli", "Pashsha", "Sichqonning orzusi", "Kim aytadi?", "Boshing ko'kka yetsa ham" singari she'rlari e'tiborga molik. Ushbu she'rlarda shoir majoziy obrazlar vositasida ibratli xulosalar chiqaradi va bu xulosalar beozor kulgi vositasida o'quvchi ongiga tez yetib boradi. Ayni paytda, shoir xalq og'zaki ijodi namunalari xos qochirimlar, kinoyalar, ishoralar, shuningdek, matal, masal va maqollardan unumli foydalanadi.

¹³ Boboyev T. "Adabiyotshunoslikka kirish" T.: 1979-yil 151-bet.

Bolalar adabiyoti mavzulari cheklanmaganidek, bu adabiyot namunalarining ma'no-mazmuni, g'oyasini ham chegaralab bo'lmaydi. Faqat ayrim illatlarni fosh etish bilan qanoatlanganda, bolalar adabiyoti juda qashshoq, sayoz holga tushardi. Shu jihatdan O'zbek bolalar adabiyotida ulkan ijtimoiy, siyosiy, hatto aytish mumkin-ki, umuminsoniy g'oyalar ham o'zining bolalarbop joziba badiiy-estetik talqinini topayotganini alohida ta'kidlash joiz. Bu fikrimizga dalil sifatida Anvar Obidjonning tanqidchilikda ko'p bora tilga tushgan "Yaylovni sog'ingan qo'y" nomli she'rini keltirish mumkin.

-Ishlar qalay?-

Desam, qo'y

Javob berdi

Surib o'y:

-Kamchilik yo'q

Oziqdan.

Bezor bo'ldim

Qoziqdan.

Ushbu she'rda yashiringan ma'no borasida adabiyotshunoslikda talaygina fikr-mulohazalar aytiladi. Jumladan, adabiyotshunos olim R.Barakayevning "Jonajonim she'riyat" nomli risolasida "...istibdod zanjirlari ostida ezilgan, qorni to'q bo'lsa-da, qadri yo'q, boshi egiklar timsoli"¹⁴ sifatida talqin etilsa, ushbu fikr-mulohazalar adabiyotshunos Z.Ibrohimovanning quyidagi e'tirofida yanada kengaytirilgan, desak yanglishmaymiz: "Anvar Obidjon ushbu ixchamgina she'ridagi qoziqqa bog'langan qo'y timsolida xalqimiz tutqunlikda yashayotganligini, o'zligidan, minglab yilgi tariximizdan, an'analarimiz, ma'naviyatimiz o'chog'i bo'lmish ko'hna "yaylov"idan uzib qo'yilganligiga e'tiborni qaratadi. "Qorin uchun emas, qadri uchun yig'layotgan" qo'yning "O'ychanligi"dagi hazinlikni, og'riq va sog'inchni yosh ki-

¹⁴ Barakayev R. Jonajonim she'riyat. -T.: Cho'lpon. 1997-y. 39-bet.

tobxonlar shuuriga yetkazishga intiladi. Shuning uchun ham qoziqdan bezor bo'lgan qo'yning sokin isyoni o'quvchi qalbini beixtiyor jimirlatib yuboradi"¹⁵.

Albatta, olimlarimizning "Yaylovni sog'ingan qo'y" she'riga doir talqinini inkor etmagan holda, ushbu talqindagi "minglab yilgi tariximizdan, an'analari-mizdan, ma'naviyatimiz o'chog'i"dan "uzib qo'yil"gani qolaversa, og'riq va sog'inch qo'y haqidagi mo'jaz bir she'rga singishmay turganini ta'kidlash joiz. Ya'ni talqinda she'r matnidan biroz yiroqlab ketilgani kuzatiladi. Bizning nazarimizda, bu she'rni mustamlaka davri xalq hayotining tutqunligi ifodasi, deyishdan ko'ra, shaxs erki bilan bog'lab talqin etish to'g'riroq va aniqroq bo'ladi. Har qanday sharoitda ham shaxs erkinining bog'ilishi "oziqdan kamchilik sezmagan" biroq "qoziqdan bezor bo'lgan" qo'y fojiasiga olib keladi. Mazkur she'rning bunday talqini asarda muallif nazarda tutgan g'oyaning ko'lamini kengligini, bu qadriyat umuminsoniy miqyos kasb etishini anglatadi.

Yuqoridagi fikr-mulohazalardan kelib chiqib aytish lozimki, O'zbek bolalar adabiyoti istiqlool arafasi va istiqlool yillarida o'z mavzu ko'lamini kengaytirdi, ulkan ijtimoiy-ma'naviy, badiiy-estetik muammolarni qamrab ola boshladi.

Bu davrda bolalar adabiyotida lirik tur yetakchilik qilganligini ta'kidlash zarur. Yuqorida nomlari tilga olingan ijodkorlar bolalar she'riyatini sifat jihatidan yangilashga erishdilar. Ular mustaqillik davri bolalar she'riyatining, sho'ro davridagidan farqli ravishda, tashviqiy xarakterdan tasviriy bosqichga o'tishiga xizmat qildilar. Garchi bu davrda ular yaratgan she'rlar ko'proq majoziy va hajviy xarakterda bo'lsa ham.

Professor Q.Yo'ldoshev istiqlool davri adabiyotining o'ziga xos xususiyatlari haqida shunday yozadi: "Dar-

¹⁵ Ibrihimova Z. "Quvnoqlikka yashiringan iztiroblar". T.: 2005-y. 3-bet.

haqiqat, bugungi adabiyot odamlarga yo'l ko'rsatishni gardaniga olmaydi, O'quvchiga aql o'rgatmaydi, muallimlik da'vosini qilmaydi. U tasvirning ingichkaligi, ifodalarning kutilmaganligi bilan o'quvchida munosabat uyg'otadi.

Shuni aytish kerakki, istiqlool adabiyotimizning jozi-basi sirtida emas, botinda, matn zahirida"¹⁶.

1.2. BOLALAR ADABIYOTI FANINI O'QITISHDAGI INNOVATSIYALAR VA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning amaldagi bosqichida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollari muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish, ta'lim muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalarini yanada mustahkamlash, o'quv-tarbiya jarayonini yangi o'quv-uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlash, ta'lim jarayonini axborotlashtirish kabi vazifalarni amalga oshirishni ko'zda tutadi. Bu vazifalarni amalga oshirishda oliy ta'lim tizimida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchilar yuksak kasbiy mahorat va kompyuter savodxonligiga ega bo'lishlari talab etiladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim-tarbiya jarayonining bir tizimga solingan ilmiy-nazariy va metodik asoslangan yangi shakl, usul va vositalarining majmuidir. Bunda yangi mazmun, shakl, usul va vosita uyg'unligida maqsad, vazifa, faoliyat va pedagogik natija yaxlitligi ta'minlanadi hamda o'quv maqsadlariga erishishni kafolatlaydigan o'quv jarayoni loyihalashtiriladi va amalga oshiriladi. Texnologik yondashuv, eng avvalo, tasvirlash emas, balki loyihalashtirilgan natijalarni

¹⁶ Yo'doshev Q. "Yoniq so'z", -T.: 2008-y. 21-bet.

amalga oshirish imkonini beruvchi amaliy ko'rsatmali tuzilmada o'z ifodasini topadi.

O'quv jarayoni bilan bog'liq ta'lim sifatini belgilovchi holatlar quyidagilar: yuqori ilmiy-pedagogik darajada dars berish, muammoli ma'ruzalar yozish, darslarni savol-javob tarzida qiziqarli tashkil qilish, ilg'or pedagogik texnologiyalardan va multimedia qo'llanmalardan foydalanish, o'quvchilarni undaydigan, o'ylantiradigan muammolarni ular oldiga qo'yish, talabchanlik, talabalar bilan individual ishlash, ijodkorlikka undash, erkin muloqot yuritishga, ijodiy fikrlashga o'rgatish, ilmiy izlanishga jalb qilish va boshqa tadbirlar ta'lim ustuvorligini ta'minlaydi.

Ilg'or ijodkor pedagoglar tomonidan an'anaviy ta'lim texnologiyasidagi kamchiliklarga javob topish, samarali uslublarni takomillashtirish, o'quvchining aqliy mehnatini amalga oshirish usullarini izlashlari natijasida o'ziga xos ta'lim usuli vositalari yaratildiki, buning oqibatida yangicha pedagogik fikrlash tarzi vujudga keldi. Ana shu izlanishlar zahirida yangi pedagogik texnologiyaga asos solgan pedagogik texnologiyalar yaratila boshlandi. Qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalarni bir tizimga solish, unga maqsadli yo'nalish berish ta'limni amalga oshirishdagi shakl va mazmun yaxlitligini ta'minlagan holda kutilishi zarur natijani olishni belgilaydi. Ta'limga testlarning joriy etilishi, diagnoz va diagnostik tahlilning kiritilishi, monitoring nazoratining yuritilishi, bilimlarni reyting tizimida baholashga o'tish, fanning bob, bo'lim mazmunini yaxlit holda o'zlashtirishni modellashtirish, tizimga solingan nazorat turlarida o'quvchilarning ishlashi va nihoyat, noan'anaviy dars shakllarining vujudga kelishi o'quv jarayonidagi an'anaviy ta'lim o'rniga vujudga kelgan yangi pedagogik texnologiyalar bo'lib, ular yangicha fikrlash tizimidagi ta'limga o'tishni taqozo etadi.

Pedagogik faoliyatda "metod", "metodika" va "texnologiya" tushunchalari ko'p ishlatiladi. Hatto mazkur tushunchalarni tafsiflashda xima-xil yondashuvlar mavjud bo'lib, mutaxassislar o'rtasida ko'pgina tortishuv, bahs-munozaralarga sabab bo'lib kelmoqda. Ammo adabiyotlarni tahlil qilish, ma'lumotlarni umumlashtirish orqali tushunchalarning ta'rifini shakllantrish mumkin.

Amaliyotda ba'zan "metod" va "texnologiya" tushunchalari bir xil mazmunda qo'llaniladi. Aslida, metod-maqсадga erishish yo'li, usullar yig'indisi sifatida yaxlit ta'lim jarayonining alohida tarkibiy qismi hisoblanadi. "Metod" bilan birga "usul" atamasi qo'llaniladi. Biroq bu so'zlar ham ayni bir xil ma'noga ega emas. Metod o'quv maqsadga erishish yo'li bo'lsa, usul metodning alohida tomoni yoki tarkibiy qismidir. Masalan, professor - o'qituvchilar tomonidan ko'p foydalaniladigan mashq - manbasiga ko'ra amaliy metod hisoblansa, uni qo'llash esa bir nechta usullar (mashqning qoidasini o'qib berish (1-usul)), bittasini namuna sifatida bajarib ko'rsatish (2-usul), talabalar tomonidan mashqning bajarilishi (3-usul), talabalar tomonidan bajariladigan mashqlarni tekshirish va xatolarini tuzatish (4-usul) va boshqalar tomonidan amalga oshiriladi. Ayrimlar "metod" tushunchasining o'rniga "uslub" tushunchasini ham qo'llaydi¹⁷. Ammo "uslub", "metod" atamasining mohiyatini o'zida to'liq aks ettira olmaydi. Chunki uslub ko'proq xususiy (so'z borayotgan holatda aynan o'qituvchiga xoslikni ifoda etadi - ta'kid bizniki) tavsifga ega bo'lib, aniq maqsadga erishish yo'li sifatida xizmat qila olmaydi. So'nggi vaqtlarda adabiyotlarda mualliflar tomonidan metodlarni "faol", "sust", "interfaol" kabi turlarga tavsiflash holatiga guvoh bo'lmoqdamiz. Aslida, faol (aktiv) va sust (passiv) metodning o'zi bo'lmaydi. Mazkur metodning

¹⁷ Qosimova K. va boshqalar. Ona tili o'qitish metodikasi. -T.: Nosir, 2009-y. 13-b.

tasnifi talabaning jismoniy holati va harakatiga nisbatan shartli olingan. Hozir ba'zi oily ta'lim professor-o'qituvchilari "Biz tushuntirish metodini qo'llasdek, talabalar faol bo'lishmaydi, faqat tinglab o'tirishadi. Uning o'rniga talabalarning o'zini harakat qildirishimiz kerak", degan fikrni ko'p takrorlashadi.

To'g'ri dars jarayonida talabalarni faollashtirish muhim, biroq bu tushuntirish metodini kam ta'sirga ega deysingha asos bo'la olmaydi. Talabalarni tashqi tomondan faollikka undamaydigan metodlarda o'quv faoliyatining eng asosiy shakli hisoblangan mnemonik (ya'ni ichki) harakatlar – talabaning o'rganilayotgan materialni idrok etishi, tasavvur qilishi, tahlil etishi, xulosa chiqarishi kabilar mavjud bo'lishini inkor etmaslik kerak. Eng asosiysi, oliy ta'lim professor-o'qituvchilari talabaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda metodlarni to'g'ri tanlashi va qo'llashi lozim.

Ayrim oliy ta'lim professor-o'qituvchilari "interfaol metodlar"ni texnologiya deb tushinishadi yoki shunday atashadi. Masalan, "Mashg'ulot jarayonida qanday texnologiyalardan foydalanasiz?" degan savol bilan murojaat etilsa, "Dars jarayonida "klaster" , "aqliy hujum", "zig-zag" kabi texnologiyalardan foydalanaman" degan javobni berishadi. Albatta, bu borada faqat amaliyotchi pedagoglarni ayblash noo'rin. Sababi, pedagogik texnologiyaga doir adabiyotlarda "interfaol metod" tushunchasining o'rniga "texnologiya" so'zini ishlatish holati ko'p uchraydi. Agar interfaol metodlarni "texnologiya" so'zi bilan ifoda etayotgan mutaxassislar ularni qo'llash bosqichma -bosqich amalga oshirilishini nazarda tutib, shunday yondashuvga asoslanayotgan bo'lsalar, bunday asos didaktik nuqtai nazardan mutlaqo xato.

Ta'lim jarayonida "pedagogik texnologiya" tushunchasi uch darajada qo'llaniladi.

1. Umumpedagogik (makro) daraja. Mazkur texnologiyalar yaxlit pedagogik jarayonga tegishli bo'lib, ular-

ga muammoli, tabaqalashtirilgan, integratsion, shaxsga yo'naltirilgan, rivojlantiruvchi, modulli, masofali o'qitish texnologiyalarini misol sifatida keltirish mumkin. Bu texnologiyalar innovatsion tavsifga ega bo'lib, novator o'qituvchilar, olim va izlanuvchilar tomonidan ishlab chiqiladi hamda samaradorligi kafolatlangandan va amaliyotga keng tatbiq etish imkoniyati ega bo'linganda so'ng amaliyotchi o'qituvchilar o'z faoliyatida qo'llaydilar.

2. Xususiy – metodik (mezzo) daraja. Ushbu daraja o'zida ma'lum bir o'quv fanini o'qitish jarayonini loyihalash va rejalashtirishni aks ettiradi. Masalan, boshlang'ich sinf o'qituvchilar har safar o'qish darsining texnologik modeli va xaritasi tuzib kelishi kerak. Hozir ko'p ta'kidlayotgan texnologik model tushunchasi loyihalashga, texnologik xarita esa rejalashtirishga to'g'ri keladi.

3. Lokal (mikro) daraja. Mazkur darajaga tegishli texnologiyalar o'quv-tarbiya jarayonining ma'lum tarkibiy qismi, alohida shaxs sifatida shakllantirish texnologiyasi, o'quvchilarning aqliy qobiliyatini rivojlantirish texnologiyasi va boshqalar.

Interfaol metodlar esa boshqa metodlar singari o'quv mashg'ulotining tarkibiy qismi sifatida o'qituvchi va talaba hamkorligini tashkil etishga yordam beradi. Boshqacha aytganda, texnologik jarayonning to'liq amalga oshirilishi uchun xizmat qiladi. Interfaol metodlarning asosiy xususiyati talabalarni faollashtirish va fikrlashni rivojlantirishga sharoit yaratishdir. Ammo ularni mutlaqlashtirib qo'yish ham o'rinli emas, chunki interfaol metodlar yangi bilimlarni berishga xizmat qilmaydi. Ana shu sababli ular bir necha asrlardan buyon oliy ta'limda qo'llanib kelinayotgan suhbat, hikoya, tushuntirish, ko'rsatish, namoyish etish, didaktik o'yin kabi metodlarni chetga surib qo'ya olmaydi. Talabalarni bilimlar bilan

qurollantirmasdan turib, fikrlashga va faollikka undab bo'lmaydi. Chunki fikr yuritish uchun narsa, hodisa haqida yetarlicha bilimga ega bo'lish kerak.

Shu o'rinda yana bir jihatni ham ta'kidlab o'tish lozim, so'nggi vaqtlarda "texnologiya" tushunchasini metodikadan ustun qo'yishga urinishlar yuzaga kelmoqda. Aslida, "metodika" tushunchasi texnologiyadan yuqori turadi. Chunki metodika – bu metatexnologiya. Agar mazkur tushunchani o'quv jarayonida tatbiq etadigan bo'lsak, o'quv jarayoni maqsadi, vazifalari, mazmuni, shakl, metod va vositalarini belgilashga doir umumiy talablar mavjud. Har bir o'quv mashg'ulotini amalga oshirish ma'lum belgilangan algoritmik ketma-ketlikka asoslanadi. Metodika ana shu algoritmik ketma-ketlikning umumiy va xususiy qoidalariga asoslanishini talab etadi. O'qituvchi o'quv maqsadi bilan bog'liqlikda mashg'ulotni o'tkazish texnologiyasini erkin tanlashi mumkin. Aniqroq aytganda, mashg'ulotda kutiladigan natijaga mos holda o'quv bosqichlarini alohida-alohida loyihalash, har bosqichda qo'llaniladigan shakl, metod va vositalarni tanlab olish imkoniyatini yuzaga keltiradi.

Ayrim holatda "metodika" va "texnologiya" tushunchasini farqlashda o'qituvchi va talaba faoliyatini asos qilib ko'rsatadi. Ya'ni metodikada o'qituvchining dars jarayonidagi faoliyati yoritib berilsa, texnologiyada talabalarning o'quv harakatlari oydinlashtiriladi, degan mulohaza bayon qilinadi. Biroq bunday yondashuvni ma'qullab bo'lmaydi. "Metodika" ham, "Texnologiya" ham o'qituvchi-talaba faoliyatini yaxlitlikda tashxis etadi. Texnologiya metodikadan farqli ravishda har bir bosqichda o'qituvchi – talaba faoliyati mazmunini yoritadi. Har bir bosqichda erishilgan natijalar tashxis qilinib, o'z vaqtida korreksiyalash imkonini beradi. Ana shu jihat ta'limga texnologik yondashuvning eng asosiy xarakterli tomonidir.

“Metodika” va “texnologiya” tushunchalarining bahs doirasi bilan ham bogʻliqlikda ayrim farqli jihatlarini koʻrsatish mumkin. Jumladan, metodik tizim “Qanday oʻqitish?”, “Nima uchun oʻqitish?”, “Nimaga oʻrgatish?” kabi savollarga javob izlaydi, texnologiya esa, “Qay tarzda samarali oʻqitishga erishish mumkin?” degan savolni oʻrtaga qoʻyadi. Metodika oʻquv jarayonini qanday tashkil etish lozimligini nazarda tutsa, texnologiya qay yoʻsinda oʻquv jarayonini eng qulay, maqbul tarzda amalga oshirishiga diqqat - eʼtiborini qaratadi.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib aytganda, taʼlim texnologiyasi oʻqitish metodikasi asosida qurilib, uning qonuniyatlarini, tamoyillarini, shakl, metod va vositalarni hamda kutiladigan natijalarga asoslangan holda oʻqitish jarayonining har bir bosqichini alohida-alohida loyihalash, reja asosida oʻqituvchi-talaba faoliyatini aniq belgilangan ketma-ketlikda amalga oshirishning samarali texnikasidir.

Pedagogik jarayonda atamalarni toʻgʻri qoʻllash maqsadida quyida ularning aniq taʼrifini keltirib oʻtamiz:

Metod soʻzi yunoncha “tadqiqot”, “maqsadga erishish yoʻli, usuli” deganidir. Bu soʻzning kelib chiqishi uning ilmiy kategoriya sifatidagi talqinida ham aks etgan. Metod - eng umumiy maʼnoda maqsadga erishish usuli, maʼlum tarzda tartibga solingan faoliyat.

Taʼlim metodlari deyilganda, oʻrganilayotgan materialni egallashga qaratilgan turli didaktik vazifalarni hal etishga doir oʻqituvchining oʻrgatuvchi ishi va oʻquvchilar oʻquv - bilish faoliyatini tashkil etish usullari yigʻindisi tushuniladi.

Taʼlim usuli - oʻqitish metodining tarkibiy qismi yoki alohida tomoni. Usul va metod butun hamda qism sifatida bir-biriga bogʻlanadi. Usullar yordamida faqat oʻquv vazifasining bir qismi hal qilinadi.

Metodika – qat’iy ketma-ketlikka (algoritmik xarakterga), ilgari o’rnatilgan reja (qoida), tizimga aniq rioya qilish, biror bir ishni maqsadga muvofiq amalga oshirish metodlari, yo’llari majmui. “Metodika” tushunchasi turli fanlarni o’qish bilan bog’liqlikda ham qo’llanib, ma’lum sohani o’qitish jarayoni, mazmuni, qonuniyatlari, tamoyillari, shakl, metod va vositalar yig’indisida o’z aksini topadi.

Pedagogik texnologiya – bu muayyan loyiha asosida tashkil etiladigan, aniq maqsadga yo’naltirilgan hamda ushbu maqsadning natijalarini kafolatlovchi pedagogik faoliyat jarayonining mazmunidir.

O’qitish texnologiyasi – o’quv mashg’ulotlarining har bir bosqichi alohida-alohida loyihalash, kutiladigan natijalarni oldindan aniqlashtirish, har bosqichda qo’llaniladigan shakl, metod va vositalarni oqilona tanlab olish, o’qituvchi va o’quvchining harakatlarini oydinlashtirishga qaratilgan algoritmik ketma-ketlik.

Tarbiya texnologiyasi – tarbiya natijalariga asoslanib, tarbiyaning maqsad va vazifalarini oydinlashtirish, tarbiya jarayonining har bir bosqichini alohida-alohida loyihalash, tarbiyaning shakl, metod va vositalarini aniq belgilab olishga qaratilgan tizimli jarayon.

Interfaol metod – o’quv jarayonining tarkibiy qismi bo’lib, bir vaqtda ham o’qituvchi, ham o’quvchini faollashtirishga yo’naltirilgan o’qitish usullari majmui.

Grafik organayzerlar – o’quv jarayonida qo’yilgan maqsadga erishishda yordam beruvchi chizma, jadval, grafiklar majmui. Agar grafik organayzerlarni o’qituvchi tayyor (to’ldirilgan) holda qo’llanilsa, vosita vazifasini, o’quvchilarning mashg’ulot mavzusiga doir bilimlarni mustahkamlash va fikrlashini rivojlantirish maqsadida ishlatilsa, metod vazifasini bajaradi.

Pedagogik texnologiyalar sohasidagi yangi izlanishlar bilan tanishish, o’qitishning faol usullarini bilish va

qo'llay olish har bir pedagog oldiga qo'yayotgan zamon talablarining asosiylaridan biridir. Keyingi manbalarda e'lon qilingan axborotlarni tahlil etgan holda quyidagi ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan interfaol usullarni keltirib o'tamiz.

Tarmoqlar (Klaster) texnologiyasi

Fikrlarning tarmoqlanishi – bu pedagogik strategiya bo'lib, u o'quvchilarni biron bir mavzuni chuqur o'rganishlariga yordam berib, talabalarni mavzuga taalluqli tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma-ketlik bilan uzviy bog'lagan holda tarmoqlashlariga o'rgatadi. Bu uslub biron mavzuni chuqur o'rganishdan avval talabalarining fikrlash faoliyatini jadallashtirish hamda kengaytirish uchun xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, o'tilgan mavzuni mustahkamlash, yaxshi o'zlashtirish, umumlashtirish hamda talabalarni shu mavzu bo'yicha tasavvurlarini chizma shaklida ifodalashga undaydi.

Bumerang texnologiyasi

Bumerang uslubi bir mashg'ulot davomida o'quv materialini chuqur va yaxlit holatda o'rganish, ijodiy tushunib yetish, erkin egallashga yo'naltirilgan. U turli mazmunga (muammoli, munozarali va hokazo) ega bo'lgan mavzularni o'rganishga yaroqli bo'lib, o'z ichiga og'zaki va yozma ish shakllarini qamrab oladi hamda bir mashg'ulot davomida har bir ishtirokchining turli topshiriqlarni bajarishi, navbat bilan talaba yoki o'qituvchi ro'lida chiqishi mumkin.

Bumerang texnologiyasi tanqidiy fikrlash, mantiqni shakllantirishga imkoniyat yaratadi: xotirani, g'oyalarni, fikrlarni, dalillarni yozma va og'zaki shakllarda bayon qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Skarabey texnologiyasi

Skarabey uslubi interaktiv texnologiya bo'lib, u talabalarda fikriy bog'liqlik, mantiq, xotiraning rivojlantirishiga imkoniyat yaratadi, qandaydir muammoni hal qilishda o'z fikrini ochiq va erkin ifodalash mahoratini shakllantiradi. Ushbu texnologiya talabalarga mustaqil ravishda bilimning sifati va saviyasini xolis baholash, o'rganilayotgan mavzu haqida tushuncha va tasavvurlarni aniqlash imkonini beradi. Skarabey texnologiyasi talabalar tajribasidan foydalanishni ko'zda tutadi, reflektiv kuzatishlarni amalga oshiradi, faol ijodiy izlash va fikriy tajriba o'tkazish imkoniyatlariga ega.

Tarozi texnologiyasi

Tarozi texnologiyasini munozarali, murakkab mazmunli mavzularni o'rganishda qo'llash mumkin. U tanqidiy tafakkur, mantiq, ijodiy improvizatsiya, fikran tajribalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan. Bu texnologiya dalillash qobiliyatini rivojlantirish, o'z dalillarini yozma va og'zaki shaklda ishonchli hamda lo'nda ifodalashni shakllantiradi, o'z nuqtai nazarini himoya qiladi, muxoliflarni ishontiradi, munozara madaniyatiga o'rgatadi.

Hozirgi vaqtda jamiyatimizda olib borilayotgan islohotlar ta'lim muassasalarini zamonaviy didaktik vositalar bilan ta'minlash, ulardan keng foydalanish uchun katta imkoniyatlar yaratib bermoqda. Bular qatorida kompyuterlar, multimedia, videoprojektor, skaner, kodoskop, lingafon xonalari bilan jihozlanmoqda.

Kompyuter axborotlar ustida ish olib borish uchun qo'llaniladi. Bu axborotlar ustida ish olib borish qoidalari esa kompyuterga yozilgan turli dasturlar (programmalar) orqali belgilanadi. Ana shuning uchun ishni, avvalo, axborot tushunchasi bayonidan boshlaganimiz ma'qul. Axborot olamidagi butun borliq, undagi ro'y beradigan hodisalar haqidagi ma'lumotlardir. Axborot in-

son nutqida kitoblardagi matnlarda, olimning ixtirosida, musavvir tasvirida, turli o'lchov asboblarida va boshqalarda mavjuddir. Ana shu turli-tuman axborotlardan inson o'z oldiga qo'ygan maqsad yo'lida foydalanadi.

Inson turli a'zolari yordamida axborotlarni qabul qiladi, ongi bilan qabul etadi va xotirasida saqlaydi. Ammo insoniyat o'z taraqqiyoti davrida shu darajada ko'p axborot to'plaganki, ularning barini saqlash va idrok etish uchun insonning ongi ojizlik qiladi. Asrimiz mo'jizasi bo'lgan kompyuterlarning yaratilishi bejiz emas, ular turli-tuman axborotlardan foydalanish, ularni saqlash va kelajak avlodga uzatish uchun insonga hamisha ko'makdosh.

Zamonaviy didaktik vositalardan dars davomida kompyuter vositalaridan, kompyuter dasturlaridan, mini plakatlardan, slaydlardan foydalanish, o'quvchilarning bilim saviyasini oshirishda katta yordam ko'rsatishini hammamiz ham yaxshi bilamiz. Undan tashqari seminar va anjumanlarda didaktik vositalardan foydalanish biz uchun qulaylik yaratdi.

II-BOB ONA TILI VA BOLALAR ADABIYOTI FANIDAN ELEKTRON O'QUV MODULI ISHLANMASI.

2.1. ONA TILI VA BOLALAR ADABIYOTI FANI DASTURINING SILLABUSI

Quyidagi jadvalga qarang.

OTMning nomi va joylashgan manzili:	Jizzax davlat pedagogika instituti		Jizzax shahri. Sh.Rashidov ko'chasi. 4-uy.										
Kafedra:	Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va amaliyoti		"Boshlang'ich va maktabgacha ta'lim"										
Ta'lim sohasi va yo'nallishi:	110000 – "Pedagogika"	ta'lim sohasi	5111700 – Boshlang'ich ta'lim fakulteti tarkibida										
Fanni olib boradigan o'qituvchi to'g'risida ma'lumot:	E.Nasrullayev filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)		Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va amaliyoti kafedrasi dotsent v.b										
Dars vaqti va joyi:	1-bino 5-qavat 520-522 auditoriyalar		Kursning davomiyligi: 02.03.2021-30.06.2021										
Individual grafik asosida ishlash vaqti:	seshanba, payshanba va juma kunlari 8.30 dan 16.00 gacha												
Fanga ajratilgan soatlar	<table><tr><td colspan="4">Auditatoriya soatlari</td></tr><tr><td>Ma'ruza:</td><td>14</td><td>Amaliyot</td><td>16</td><td>Mustaqil ta'lim: 28</td></tr></table>				Auditatoriya soatlari				Ma'ruza:	14	Amaliyot	16	Mustaqil ta'lim: 28
Auditatoriya soatlari													
Ma'ruza:	14	Amaliyot	16	Mustaqil ta'lim: 28									
Fanning boshqa fanlar bilan bog'liqligi (prekvizitlari):	"Pedagogika", "Psixologiya", "Mehnat va uni o'qitish metodikasi", "Ona tili o'qitish metodikasi"												
Fanning mazmuni													
Fanning asosiy maqsadi - bo'lajak o'qituvchilarga ona tilining fonetik xususiyatlari, talaffuz me'yorlari, lug'at (leksik) boyligi, imlo qoidalarini va grammatik qurilishi yuzasidan nazariy bilim berish, bolalar adabiyoti va bolalar folklori, o'zbek va jahon bolalar adabiyoti haqida ma'lumot berish, talabalarining og'zaki va yozma nutqini o'stirish va savodxonligini oshirish, takomillashtirish yuzasidan amaliy malaka hosil qilishdir. Fanning vazifasi - ona tilining barcha bo'limlari yuzasidan talabalar nazariy bilimlar berish va amaliyotda qo'llashga o'rgatish, ona tilining davlat tili maqomini olishi hamda "Ta'lim to'g'risida"gi qonun materiallariga tayanish bilan bog'liq bo'lgan o'zgartishlarni yetkazish, o'zbek va jahon bolalar adabiyotining rivojlanish davrlarini tahlil qilish, jahon va o'zbek bolalar adabiyoti namoyandalari ijodini o'rganish, o'zbek va jahon bolalar folklori namunalari o'rganish, maktabgacha, maktab va katta maktab yoshidagi bolalar kitobxonligining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish.													
Fanning dolzarbligi va qisqacha mazmuni:													

Talabalar uchun talablar

- institut o'quv binosi va auditoriyalarida talabaga xos kiynish madaniyatiga rioya qilish (yengil-yelpi kiynish, ortiqcha taqinchoqlar taqish qat'iyman etiladi);
- o'qituvchiga, uning faniga va guruhdoshlarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lish;
- institut ichki tartib-intizom qoidalariga rioya qilish;
- uyali telefonni o'quv binosi va dars davomida o'chirish;
- berilgan uy vazifasi va mustaqil ish topshiriqlarini o'z vaqtida hamda sifatli bajarish;
- ko'chirmachilikka (plagiatlikka) yo'l qo'ymaslik;
- darslarga to'liq (majburiy) qatnashish, qoldirilgan darslarni (Nizom talablariga ko'ra) qayta topshirish

"ONA TILI VA BOLALAR ADABIYOTI" FANI BO'YICHA MA'RUZA MASHG'ULOTLARINING KALENDAR REJASI

№	Mavzular nomi	Soat
1	Sifat. Uning o'ziga xos ma'nosi, morfologik xususiyatlari, sintaktik vazifalari. Belgini darajalab ko'rsata olishi - sifat darajalari: oddiy, qiyosiy va ortirma daraja. Sifatlarning otlashishi, yasash	2 soat
2	Son. Sonning grammatik ma'nosi morfologik belgilar, sintaktik vazifasi. Sonlarning numerativ (sanoq) so'zlar bilan qo'llanishi. Sonlarning otlashishi xususiyatlari. Sonning ma'no turlari. Sonning tuzilish jihatdan turlari.	2 soat
3	Olmosh. Olmoshning grammatik ma'nosi, boshqa so'z turkumlariga morfologik ekvivalentligi (mosligi); otlashish xususiyatlari, gapdagi vazifasi. Olmoshlarning ma'no turlari	2 soat
4	Fe'l. Fe'lning grammatik xususiyatlari, kategoriyalari Fe'lning vazifadosh shakllari. Fe'llarning yasash va tuzilish jihatdan turlari. Ko'makchi fe'llar. To'liqsiz fe'llar	2 soat
5	Ravish. Ravishning leksik-grammatik xususiyatlari, ma'no va tuzilish jihatdan turlari, yasash.	2 soat
6	X.To'xtaboyev, Farhod Musajonov hayoti va ijodi	2 soat
7	Miraziz A'zam, Tursunboy Adashboyev hayoti va ijodi	2 soat
Jami		14 soat

ONA TILI VA BOLALAR ADABIYOTI FANIDAN AMALIY MASHG'ULOT KALENDAR REJASI

№	Mavzular nomi	Soat
1	Sifat va son. Ularning o'ziga xos ma'nosi, morfologik xususiyatlari, sintaktik vazifalari. Sifatlarning yasash, tuzilish jihatdan turlari.	2 soat
2	Olmosh. Olmoshning grammatik ma'nosi, boshqa so'z turkumlariga morfologik ekvivalentligi (mosligi); otlashish xususiyatlari, gapdagi vazifasi. Olmoshlarning ma'no turlari	2 soat
3	Fe'l-so'z turkumi sifatida. Bo'lishli va bo'lishsiz, o'timli va o'timsiz fe'llarni aniqlash. Fe'llarda nisbat, mayl shakllari	2 soat
4	Fe'ning zamon, shaxs-son shakllari. Fe'ning vazifadosh shakllari - ma'lum bir sintaktik vazifa bajarishga mos shakllari: sof fe'l, harakat nomi, ravishdosh, sifat dosh shakllari.	2 soat
5	Fe'ning yasash, tuzilish jihatdan turlari. Ko'makchi fe'llar.	2 soat
6	Ravish. Ravishning grammatik ma'nosi, morfologik belgilari va sintaktik vazifasi. Ravishlarning ma'no turlari. Ravishlarda daraja. Ravishlarning yasash. Ravishlarning tuzilish jihatdan turlari.	2 soat
7	Xudoyberdi To'xtaboyev asarlarida milliy qadriyatlarining ulug'lanishi.	2 soat
8	Miraziz A'zam, Tursunboy Adashboyev hayoti va ijodi.	2 soat
Jami		16 soat

2.2. Ona tili va bolalar adabiyoti fanidan ma'ruza matni.

6-mavzu	X.To'xtaboyevning hayoti va ijodi.
6.1. Ta'lim berish texnologiyasi	
Mashg'ulot vaqti 2 soat	Talabalar soni 100 tagacha
Mashg'ulot shakli	Ma'ruza mashg'uloti
Mashg'ulot rejasi	1. Xudoyberdi To'xtaboyev hayoti va ijodi haqida. 2. Xudoyberdi To'xtaboyev asarlarining o'ziga xos xususiyatlari. 3. Adib asarlarining bolalar hayotida tutgan o'rni.

O'quv mashg'ulotining maqsadi: Istiqlol davri o'zbek bolalar adabiyoti yuzasidan tushuncha berish	O'quv faoliyati natijalari:
Pedagogik vazifalar:	
Xudoyberdi To'xtaboyev haqida talabalarga ma'lumot berish.	Xudoyberdi To'xtaboyevning bolalar yozuvchisi sifatidagi faoliyati haqida talabalarda tushuncha paydo bo'ladi.
Xudoyberdi To'xtaboyevning bolalarga bag'ishlangan asarlari haqida talabalarga tushuncha berish.	Xudoyberdi To'xtaboyevning asarlarining o'ziga xosligi haqida talabalarda tasavvur hosil qilinadi.
Xudoyberdi To'xtaboyev asarlarining bugungi kundagi ahamiyati haqida talabalarga ko'proq ma'lumot berish.	Adib asarlarining bugungi kundagi ahamiyati to'liq izohlanadi.
Ta'lim berish usullari	suhbat, tezkor-so'rov
Ta'lim berish metodi	savol-javob, bahs-munozara
Ta'lim berish vositalari	o'quv qo'llanma, proektor
Ta'lim berish sharoiti	texnik ta'minlangan auditoriya
Monitoring va baholash	og'zaki nazorat: savol-javob

6.2. Ma'ruza mashg'ulotining texnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	Ta'lim beruvchi	Ta'lim oluvchilar
Tayyorgarlik bosqichi	Mavzuni aniqlaydi, ta'limiy maqsadni belgilaydi va kutilayotgan natijalarni shakllantiradi. Belgilangan ta'limiy maqsadlarga mos o'quv bilish ma'lumotlarini ishlab chiqadi		tinglaydilar.
1. O'quv mashg'ulotiga kirish bosqichi (10 daqiqa)	1.1. Mashg'ulot mavzusi, uning maqsadi va kutilayotgan natijalar bilan tanishtiradi, ularning ahamiyatligini, dolzarblikligini asoslaydi. 1.2. Mavzu bo'yicha asosiy tushunchalarga ta'rif berishni taklif qiladi va shu asosda tezkor so'rov o'tkazib talabalar bilimlari baholanadi.		tinglaydilar, yozadilar, savol-javobda ishtirok etadilar

2. Asosiy bosqich (55 daqiqqa)	2.1. Power Point dasturi yordamida slaydlarni namoyish qilish va izohlash bilan mavzu bo'yicha asosiy nazariy jihatlarini tushuntirib beradi. 2.2. Adib ijodining mavzu doirasi, asarlarida bola ruhiyati tasviri haqida ma'lumot beriladi. 2.3. Xudoyberdi To'xtaboyev asarlarida o'ziga xoslik va tabiat tasvirining aks etishi haqida tushuncha beriladi. 2.4. Adib asarlarining bugungi kundagi ahamiyati to'liq izohlanadi. 2.5. Mavzular asosida berilgan ma'lumotlarni umumlashtiradi va xulosalaydi. Faol ishtirok etgan talabalarni rag'batlantiradi va baholaydi.	tinglaydilar, yozadilar savollarga javob beradilar.
3. Yakuniy bosqich (10 daqiqqa)	3.1. O'quv faoliyati yuzasidan xulosa bildiradi. 3.2. Talabalar faoliyatini tahlil qiladi va o'zlashtira olmagan kichik mavzularini qayta o'qib chiqishni tavsiya etadi.	tinglaydilar. vazifani yozib oladilar.

Baholash mezonlari

№	Oraliq nazorat-5 ball	Joriy nazorat-5 ball	Yakuniy nazorat-5 ball
1	Referat - 5 ball (m.ish)	Savol-javob - 5 ball	Yozma ish
2	Og'zaki so'rov - 5 ball	Mustaqil o'qilgan badiiy asarlar tahlili - 5 ball	
3	Darsdagi faollik - 5 ball	Mashg'ulotlardagi faollik - 5 ball	

2.3. ONA TIL VA BOLALAR ADABIYOTI FANI YUZASIDAN KEYSLAR, TO'PLAM, AMALIY TOPSHIRIQLAR

1-keys

PEDAGOGIK ANNOTATSIYASI

O'quv predmeti: Ona til va bolalar adabiyoti.

Mavzu: Xudoyberdi To'xtaboyevning hayoti va ijodi.

Keysning asosiy maqsadi:

Ma'naviy barkamollik - insonlarning chuqur va zamonaviy bilimga, keng dunyoqarashga, mustaqil fikrlash salohiyatiga ega bo'lishi, uning yuksak ma'naviy kamolot sohibi bo'lishining asosiy sharti ekanligi, globallashuv jarayonida istiqlol davri bolalar adabiyoti namunalarini tadqiq etish, bolalar ruhiy olamini badiiy kashf etishda ijodkorlar mahoratini ko'rsatish, bolalar prozasida qahramon ruhiyatini ochishdagi o'ziga xosliklarni ko'rsatish, badiiy asarni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish.

O'quv faoliyatidan kutiladigan natijalar:

- Globallashuv jarayonida talabalar bolalarga bag'ishlangan asarlarni sayoz o'qiyotganligi sababini aniqlaydilar.

- Bolalar adabiyoti yoshlarning ruhiy olamini kashf etishda asosiy vosita ekanligini asoslaydilar.

Ushbu keysni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun oldindan talabalar quyidagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lmoqlari zarur:

Talaba bilishi kerak:

ma'naviyat, ma'naviy barkamol inson, komil inson, dunyoqarash, mustaqillik davrida yaratilgan bolalarbop asarlar namunalarini, she'riyat, badiiy asar, qahramon, ruhiyat, syujet, yechim.

Talaba amalga oshirishi kerak:

- mavzuni mustaqil o'rganadi; muammoning mohiyatini aniqlashtiradi; g'oyalarni ilgari suradi; ma'lumotlarni tanqidiy nuqtai nazardan ko'rib chiqib, mustaqil qaror qabul qilishni o'rganadi; o'z nuqtai nazariga ega bo'lib, mantiqiy xulosa chiqaradi; o'quv ma'lumotlar bilan mustaqil ishlaydi; ma'lumotlarni taqqoslaydi, tahlil qiladi va umumlashtiradi;

Talaba ega bo'lmog'i kerak:

- kommunikativ ko'nikmalarga; taqdimot ko'nikmalariga; hamkorlikdagi ishlar ko'nikmalariga; muammoli holatlarni tahlil qilish ko'nikmalariga.

Manbalardan foydalanish uchun tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xudoyberdi To'xtaboyev "Sariq devni minib"- T "Yangi asr avlodi", 2015-yil

2. X.To'xtaboyev "Besh bolali yigitcha" – T "Yangi asr avlodi", 2017-yil

Texnologik xususiyatlardan kelib chiqqan holda keysning tavsifnomasi:

Ushbu keysning asosiy manbai kabinetli, lavhali bo'lib, hayotiy vaziyatlar asosida bayon etilgan. Keysning asosiy ob'ekti shaxsga yo'naltirilgandir. Bu tashkiliy institutsional keys bo'lib, ma'lumotlar vaziyatlar va savollar asosida tuzilgan. Hajmi o'rtacha, tizimlashtirilgan bo'lib, treningga mo'ljallangan o'quv mavzu bo'yicha bilim va ko'nikmalar hosil qilishga qaratilgan. Didaktik maqsadlarga ko'ra keys muammolarni taqdim qilishga, ularni hal etishga, tahlil qilish va baholashga qaratilgan.

Ushbu keysdan "Bolalar adabiyoti", "Milliy istiqlol g'oyasi" fanlarida hamda murabbiylik soatlarida foydalanish mumkin.

KEYS-STADI. XUDOYBERDI TO'XTABOYEV ASARLARIDA MILLIY QADRIYATLARNING AKS ETISHI

Kirish. Xudoyberdi To'xtaboyev asarlarida milliy qadriyatlarining aks etishi mavzusi "Ona tili va bolalar adabiyoti" fanidan pedagogika institutlarining boshlang'ich ta'lim fakultetlari talabalari uchun amaliy mashg'ulotda "Keys stadi" ga asoslangan o'qitish texnologiyasi asosida ishlab chiqildi. Millat ijtimoiy ongidagi yangilanish ijtimoiy - siyosiy tizimdagi o'zgarish hamda badiiy - estetik tafakkurdagi tozarishlarning o'zbek bolalar adabiyoti namunalarida namoyon bo'lishi, bola shaxsiga yangicha yondashuv uni turli janrga mansub asarlarda tasvirlash tamoyillariga o'tkazayotgan ta'sirini tekshirish, "Keys stadi"ga asoslangan o'qitish texnologiyasining asosiy maqsadi hisoblanadi. Ushbu texnologiya amaliy vaziyatlarni hal etish jarayonida o'rganilgan o'quv mavzusi bo'yicha bilimlarni mustahkamlashga muammolarni tahlil qilish va guruhlarda qabul qilish ko'nikmalarini egallashga, ijodiy va o'rganish qobiliyatlariga, mantiqiy fikrlash, nutq va muhit sharoitlariga moslashish qobiliyatlarini rivojlantirishga hamda qarorlarni mustaqil qabul qilishga va o'z-o'zini nazorat qilishga yordam beradi.

Quyidagi keys - ma'naviy barkamol va komil insonning aqliy, axloqiy, ma'naviy fazilatlarini yuksak bo'lishi, kishilarning chuqur va zamonaviy bilim, keng dunyoqarash, mustaqil fikrlash salohiyatiga ega bo'lishi, uning yuksak ma'naviy kamolot sohibi bo'lishining asosiy shakli - yuksak ma'naviyatning muhim omili ekanligini ko'rsatib berishga, istiqbol davri bolalar adabiyotida milliy qadriyatlarining ulug'langanligini, millatimizga xos milliy urf-odatlar keng tasvirlanganligini ochib berishga imkon yaratadi.

Tavsiya etilgan keysni yechish quyidagi natijalarga erishishga imkon yaratadi:

- o'zlashtirilgan mavzu bo'yicha bilimlarni mustahkamlash;
- muammoning hamda qabul qilingan yechimning individual va guruhiiy tahlilida bilim va ko'nikmalarni qayta topshirish;
- mantiqiy fikrlashni rivojlantirish;
- mustaqil ravishda qaror qabul qilish ko'nikmalarini egallash;
- o'quv axborotlarini o'zlashtirish darajasini tekshirib ko'rish.

XUDOYBERDI TO'XTABOYEV ASARLARIDA MILLIY QADRIYATLARNING AKS ETISHI

Istiqloldan keyingi yillarda o'zbek bolalar adabiyoti tub o'zgarishlarga yuz tutdi. Sho'ro davri o'zbek bolalar adabiyotida ochiq nasihatgo'ylik, g'oyaviy chaqiruv-bozlik yetakchi edi. Bolalar adabiyotining eng yaxshi namunalarida ham bola tabiati, uning ruhiyati, ko'ngli, kayfiyatini tasvirlashdan ko'ra ularning kommunistik axloq kodeksiga muvofiq keladigan xatti-harakatlarni ko'rsatish ustuvorlik qiladi. Shuningdek, ko'pchilik badiiy asarlarda bolaga g'oyat murg'ak, hech narsadan xabarsiz, hamisha yo'lga solib yuborishga muhtoj, noshud mavjudot sifatida tasvirlash keng yoyilgandi.

Mustaqillikdan keyin avvalo, jamiyat, ikkinchidan, ta'lim-tarbiya tizimi va nihoyat, oilada bola shaxsiga munosabat tubdan o'zgardi. Unga shunchaki bola, o'quvchi, farzandgina emas, balki birinchi navbatda, odam, o'ziga xos betakror shaxs sifatida yondashish qaror topib bormoqda. Ana shu yondashuv bolalar adabiyotiga ham ko'chib o'tdiki, bu jarayonning qanday kechayotgani, qay yo'sinda, nimalarda namoyon bo'lishini tizimli ravishda tadqiq etish katta nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb muammodir.

Buni X.To'xtaboyevning "Besh bolali yigitcha" asari orqali ko'rib chiqamiz.

Asardagi kichik qahramonlarning yetimligi, muhtojligi, darbadarligi, fuqarolar urush davridagi yosh o'smirlarning azob-uqubatlarini esga soladi.

Bosh qahramon Orif – nafaqat besh nafar go'dakning akasi, u qarovsiz bolalarning, o'z oilasining yo'l boshchisi ham. Oila shamchirog'i o'chib qolmasligi uchun Orif o'zbeklik, erkaklik mas'uliyatini o'z bo'yniga oladi. Ukalarini jonidan ortiq yaxshi ko'radi va ularni qarovsiz qoldirmaydi. Onasining vasiyatini bir zum bo'lsa ham esdan chiqarmaydi. Singlisini o'qitishga jon-jahdi bilan harakat qiladi va bunga erishadi. Orif: "Dilbarning ham o'qishini, muallimami yoki hamshira bo'lib qaytishini juda-juda ham istar edim. Ammo bu qaysar qiz avval Zulayho o'qib kelsin, ungacha men sizga, ukalarimga qarashib turaman deb ko'nmadim. Mariya Pavlovna ham yolg'iz bo'lgan bo'lmadi. Zulayhoni ota-onasi bor teng-qurlari ichida o'ksib qolmasin, deb yaxshi kiyintirishga harakat qildim. Yangi kiyim-bosh olib berishga pulimiz yo'q edi, To'xta xolamda ham hech narsa qolmagan ekan. Oyimning yap-yangi kiyimlari qolgan edi. Ana shularni mashinachilarga eltib berib, singlimga moslab berishni iltimos qildim".

2.4. AMALIY VAZIYATNI BOSQICHMA – BOSQICH TAHLIL QILISH VA HAL ETISH BO'YICHA TALABALARGA USLUBIY KO'RSATMALAR

Talabalarga yo'riqnoma

Ish bosqichlari	Maslahatlar va tavsiyanomalar.
1. Keys va uning axborot ta'minoti bilan tanishish	Avvalo, keys bilan tanishish. "Xudoyberdi To'xtaboyev asarlarida milliy qadiriylarning aks etishi" haqida tushuncha hosil qilish uchun bor bo'lgan butun axborotni diqqat bilan o'qib chiqish lozim. O'qish paytida vaziyatni tahlil qilishga shoshilmang

2. Berilgan vaziyat bilan tanishish	Ma'lumotlarni yana bir marotaba diqqat bilan o'qib chiqing. Siz uchun muhim bo'lgan satrlarni belgilang. Bir abzasdan ikkinchi abzasga o'tishdan oldin, uni ikki-uch marotaba o'qib mazmuniga kirib boramiz. Keysdagi muhim fikrlarni qalam yordamida ostini chizib qo'ying. Vaziyat tavsifida berilgan asosiy tushuncha va iboralarga diqqatingizni jalb qiling. Ushbu vaziyat "Hozirgi globallashuv jarayonida millatimizning ko'rki bo'lgan milliy qadriyatlarimizni yanada yaxshiroq bilishga va aniqlashtirilishiga yordam beradi".
3. Muammoli vaziyatni tahlil qilish	Asosiy muammo va kichik muammolarga diqqatingizni jalb qiling. Asosiy muammo: Ayrim o'zbekona qadriyatlarning unutilishi. Quyidagi savollarga javob berishga harakat qiling. 1. Milliy qadriyatlar deganda nimani tushunasiz? 2. Berilgan vaziyatda qanday qadriyatlar aks etgan? 3. Xalqimizga xos qanday insoniy fazilatlarini bilasiz? Asosiy muammo nimaga qaratilganini aniqlang. Muammoning asosiy mazmunini ajratib oling. Muammoli vaziyatni tahlil qilish - obyektning holatini aniqlang, asosiy qirralariga e'tibor qarating, muammoli vaziyatning hamma tomonlarini tahlil qiling. Ma'naviy barkamol, komil insonni tarbiyalash zarurati oshib borishi sabablarini, uning millat, mamlakat va umuminsoniyat oldida turgan ulkan vazifalar bilan bog'liq ekanligini ko'rsatib bering
4. Muammoli vaziyatni yechish usul va vositalarini tanlash hamda asoslash	Ushbu vaziyatdan chiqib ketish harakatlarini izlab topish maqsadida quyida taqdim etilgan "Muammoli vaziyat" jadvalini to'ldirishga kirishing. Muammoni yechish uchun barcha vaziyatlarni ko'rib chiqing, muqobil vaziyatni yarating. Muammoning yechimini aniq variantlardan tanlab oling, muammoning aniq yechimini toping. Jadvalni to'ldiring. Keys bilan ishlash natijalarini yozma shaklda ilova eting

"Muammoli vaziyat" jadvalini to'ldiring

Vaziyatdagi muammolar turi	Muammoli vaziyatning kelib chiqish sabablari	Vaziyatdan chiqib ketish harakatlari

O'quv-uslubiy hujjatlar

Millatimizga xos ba'zi bir qadriyatlar.

Vatanparvarlik – o'z yurtini sevish, unga sadoqat bilan xizmat qilish, uning mustaqilligi tinchligi va taraqqiyoti yo'lida fidoiylilik ko'rsatib yashashga aytiladi. Vatanni haqiqiy farzandlar dunyoga tanitadi. Vatan shunday jonkuyar insonlar tufayli ulug' va muqaddas bo'ladi.

Qadriyat – “qadr” so'zidan olingan bo'lib, necha asrlardan buyon inson tomonidan qadrlanib taraqqiyotga xizmat qilib kelayotgan, odat, rasm –rusum an'analari-ni bildiradi. Har bir xalqning milliy qadriyatlari uning o'zligi timsoli hisoblanadi.

Barkamol inson – o'zidan qoniqmasdan, doimo ol-dinga, yetuklik va mukammallikka intilib yashaydigan inson hisoblanadi. Agar odamning jismi ham, ruhi ham sog'lom bo'lsa, to'laqonli inson hisoblanadi va u komil insonga aylanishi mumkin. Buning uchun u jismini ham, ma'naviyatini ham doimiy ravishda chiniqtirib, tarbiyalab borishi lozim. Bunday takomillashuv jara-yoni bir umr davom etadi.

Keksalarni e'zozlash – Millatimizning o'ziga xos qadriyatlaridan biri bo'lib, xalqimiz uchun necha ming yillik bezavol odatga aylanib ketgan. Shuning uchun ham hayotimizni keksalardan ayri holda tasavvur etol-maymiz.

Keys bilan ishlash jarayonini baholash mezonlari va ko'rsatkichlari

(mustaqil auditoriyada va auditoriyadan tashqari
bajarilgan ish uchun)

Auditoriyadan tashqari bajarilgan ish uchun baholash mezonlari va ko'rsatkichlari

Talabalar ro'yxati	Asosiy muammo ajratib olinib, tadqiqot ob'ekti aniqlangan mak. 5 b	Muammoli va- ziyatning kelib chiqish sabablari aniq ko'rsatilgan mak 5 b	Vaziyatdan chiqib ketish harakatlari Aniq ko'rsatilgan mak. 5 b	Jami mak.15 b

Auditoriyada bajarilgan ish uchun baholash mezonlari va ko'rsatkichlari

Guruhlar ro'yxati	Guruh faollari mak. 1 b	Ma'lumotlar ko'rgazmali taqdim etildi mak. 4 b	Javoblar to'liq va aniq berildi mak. 5 b	Jami mak. 10 b
1				
2				
3				

8-10 ball – a'lo, 6- 8 ball – yaxshi, 4- 6 ball – qoniqarli

III BOB

O'QITUVCHI TOMONIDAN KEYSNI YECHISH VA TAHLIL QILISH VARIANTI

3.1.MUAMMOLI VAZIYATLARNI HAL ETISH BO'YICHA AMALIY MASHG'ULOTDA O'QITISH TEXNOLOGIYASI

Keysdagi asosiy muammo

Ayrim o'zbekona qadriyatlarning unutilishi va ularga qarshi g'oyaviy kurashish.

Muammoli vaziyatni yechish yo'llari

1. Berilgan vaziyat bilan tanishamiz.

Ma'lumotlarni yana diqqat bilan o'qib chiqib, biz uchun muhim bo'lgan satrlarning tagiga chizib boramiz. Keysdagi muhim fikrlarni qalam yordamida ostini chizib qo'yamiz. Vaziyat tavsifida berilgan asosiy tushuncha va iboralarga diqqatimizni jalb qilamiz:

- O'zbek turmush tarzi; - burch;
- mas'uliyat; - qosh qo'yish ;
- xudbinlik; - ko'z chiqarish;
- do'stlik; - yolg'izlatib qo'ymaslik;
- sir; - hayratga tushish;
- tarix; - ukalarining qiliqlari;
- oqibat; - mehribonlik.

2. Muammoli vaziyatning tahlili.

Muammoli vaziyatni tahlil qilishga harakat qilamiz. Millatimizga xos ba'zi bir qadriyatlar.

1. vatanparvarlik
2. qadriyat

3. barkamol inson
4. keksalarni e'zozlash

Xalqimizga xos bo'lgan yuksak insoniy xislatlarni aniqlaymiz.

1. Mehnatsevarlik.
2. Sabr-toqat va chidamlilik.
3. Sadoqat va mehr-oqibat.
4. Halollik va diyonat.
5. Ilm ahliga hurmat va hokazo.

Mazkur holatda qabul qilinishi mumkin bo'lgan muammoning barcha yechimlarini topamiz:

Muammoli vaziyat	Muammoli vaziyatning kelib chiqish sabablari	Vaziyatdan chiqib ketish harakatlari
Ayrim o'zbekona qadriyatlarining unutilishi	loqaydlik, bepar-volik va ma'naviy qashshoqlik	Inson ma'naviyatida g'oyat muhim bo'lgan ijobiy sifatlarni, xalqimizga xos bo'lgan, buyuk ma'naviy merosimizda mavjud bo'lgan yuksak insoniy fazilatlarni yoshlar ongiga singdirish, ularni hayot sinovlariga bardoshli etib tarbiyalash

4. O'tkazilgan tahlillar va natijalar

Muammoli vaziyatni tahlil qilish – obyektning holati aniqlangandan so'ng muammoning asosiy qirralariga e'tibor qaratib, muammoli vaziyatning hamma tomonlarini tahlil qilishga harakat qilamiz. Muammoning yechi-

mini aniq variantlardan tanlab olib, "T - sxema" jadvalini to'ldiramiz.

Qanday insonni biz ma'naviy barkamol va komil inson deb hisoblaymiz?	Qanday insonni ma'naviy qashshoq inson deb hisoblaymiz?
• ma'naviy barkamol inson shon-shuhrat, mansab, moddiy boylik ketidan quvmaydi; • moddiy qiyinchiliklarga duch kelganda qaddi bukilmaydi; • ba'zan uyushtirilgan tuhmatu-fitnalar uning ruhini tushira olmaydi; • har qanday shum taqdir va qismat pokiza, mard, ma'naviy barkamol inson ma'naviyatini buza olmaydi, balki mustahkamlaydi, chiniqtiradi; • yuksak darajadagi ma'naviyatga ega inson - fidoyilik, jasorat, mardlik, o'z xalqini sevish, Vatanni qadrlash, ajdodlaridan faxrlanish kabi olijanob fazilatlar bilan ajralib turadi; • insonning insonligi, birinchi navbatda uning ma'naviy - axloqiy jihatdan barkamolligi, pokligi bilan belgilanadi	• xudbin, boylik ketidan quvgan; • yengil-yelpi hayot kechirayotgan; • milliy mansubligini unutgan, o'z millatining istiqboli uchun qayg'urmaydigan, kurashmaydigan; • tuban, loqayd, manqurt insonlar; • kishilarda milliy g'urur ham, millat bilan faxrlanish ham, millatparvarlik ham bo'lmaydigan; • o'z xalqining tarixini, milliy qadriyatlarini, tilini, istiqbol manfaatlarini bilmagan, qadrlamagan inson

Yakuniy xulosa

Bugungi kunda yoshlar yangicha fikrlaydigan, fozil, ma'naviy barkamol va komil inson, eng avvalo, fuqarolik burchini a'lo darajada his etadigan shaxs bo'lishi darkor. Buning uchun talabalar X.To'xtaboyev asarlarini o'qib borishlari, yangi nashr etilayotgan bolalar adabiyoti darsliklari bilan tanishib borishi shart. Zero, adabiyot inson tuyg'ularini tarbiyalovchi asosiy vositadir.

Ta'lim texnologiyasining modeli

№ 7 mavzu, 2 soat	Ta'lim oluvchilar soni: 25 kishidan oshmasligi lozim
Mavzu	X.To'xtaboyev asarlarida milliy qadriyatlarining ulug'lanishi
A m a l i y mashg'ulot Refasi	1. Keys mazmuniga kirish. 2. Talabalar bilimlarini faollashtirish maqsadida "Blis - so'rov" o'tkazish. 3. Muammoni va uni yechish vazifalarini aniq ifoda etish. 4. "Keys - stadi"ni guruhlarda yechish. 5. Natijalar taqdimoti va muhokamasini o'tkazish. 6. Muhokama etilayotgan muammoni "T-sxema" jadvali asosida tahlil etish. 7. Yakuniy xulosa chiqarish. Erishilgan o'quv natijalariga ko'ra talabalar faoliyatini baholash
Mashg'ulotning maqsadi: X.To'xtaboyev asarlari orqali talabalarni mustaqil fikrlaydigan iymon - e'tiqodli barkamol insonlar etib tarbiyalash.	
Pedagogik vazifalar:	O'quv faoliyati natijalari:
• keys mazmunini mustaqil o'rganish uchun asos yaratadi; • Istiqlol davri adabiyotida milliy qadriyatlarining ulug'lanishiga oid vaziyat bilan tanishtiradi; • muammoni ajratib olishga o'rgatadi, taqqoslashga, tahlil qilishga umimlashtirishga ko'mak beradi; • muammoni hal etish bo'yicha aniq harakatlar ketma - ketligini tushuntirib beradi; • muammoli vazifalarni yechishga shart-sharoit yaratadi; • mantiqiy xulosa chiqarishga ko'mak beradi	• keys mazmuni bilan oldindan tanishib chiqib, yozma tayyorgarlik ko'radi; • Istiqlol davri adabiyotida milliy qadriyatlarini ulug'lanishiga oid vaziyat bilan tanishtirish bo'yicha aniq vaziyatlar ketma-ketligini aniqlaydi; • muammoli vazifalarni yechishda nazariy bilimlarini qo'llaydi; • muammoni aniqlab, uni hal qilishda yechim topadi; • yakuniy mantiqiy xulosalar chiqaradi.
O'qitish usullari va texnika	"Keys - stadi", "Blis-so'rov", "Muammoli vaziyat" uslub, "T-sxema", "Bahs-munozara"
O'qitish vositalari:	Markerlar, qog'ozlar, doska, bo'r
O'qitish shakllari	Individual va guruhlarda ishlash
O'qitish shart-sharoiti	Texnik vositalar bilan ta'minlangan auditoriya
Monitoring va baholash	Og'zaki nazorat, savol-javob, o'z-o'zini nazorat qilish, reyting tizimi asosida baholash

Amaliy mashg'ulotning texnologik xaritasi

Ish jarayonlari vaqti	Faoliyatning mazmuni		Talaba
	o'qituvchi		
Tayyorlov bosqichi	Mavzuni, vaziyat mazmunini aniqlaydi, informatsion ta'minotga tayyorgarlik ko'radi, "keys - stadi"ni rasmiylashtiradi, keysni ko'paytirish muammosini hal etadi. Mustaqil ravishda tayyorgarlik ko'rishni, tavsiya etilgan adabiyotlarni o'qib o'rganishni tavsiya etadi		Tinglaydilar
I - bosqich. Mavzuga kiritish (10 daqiqa)	1.1. O'quv mashg'uloti mavzusi, maqsadi, vazifalari va o'quv faoliyati natijalarini aytadi, dolzarbligi va ahamiyatiga to'xtalib o'tadi. Mustaqillikdan keyin, avvalo jamiyat, ikkinchidan, ta'lim - tarbiya tizimi va nihoyat, oilada bola shaxsiga munosabat tubdan o'zgaradi. Unga shunchaki bola, o'quvchi, farzandgina emas balki birinchi navbatda odam, o'ziga xos betakror shaxs sifatida yondashish qaror topib bormoqda. Ana shu yondashuv bolalar adabiyotiga ham ko'chib o'tdiki, bu jarayonning qanday kechayotgani, qay yo'sinda, nimalarda namoyon bo'lishini tizimli ravishda tadqiq etish katta nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb muammodir. Buni X.To'xtaboyevning "Besh bolali yigitcha" asari orqali ko'rib chiqamiz. Asardagi kichik qahramonlarning yetimligi, muhtojligi, darbadarligi, fuqarolar urush davridagi yosh o'smirlarning azob-uqubatlarni esga soladi. Bosh qahramon Orif - nafaqat besh nafar go'dakning akasi, u qarovsiz bolalarning, o'z oilasining yo'lbo'shchisi ham. Oila shamchirig'i o'chib qolmasligi uchun Orif o'zbeklik, erkaklik mas'uliyatini o'z bo'yiga oladi. Ukalarni jonidan ortiq yaxshi ko'radi va ularni qarovsiz qoldirmaydi. Onasining vasiyatini bir-zum bo'lsa ham esdan chiqarmaydi. Singlisini o'qitishga jon-jahdi bilan harakat qiladi va bunga erishadi. Orif: "Dilbarning ham o'qishini, muallimami yoki hamshira bo'lib qaytishini juda-juda ham istar edim. Ammo bu qaysar qiz avval Zulayho o'qib kelsin, ungacha men sizga, ukalarimga qarashib turaman deb ko'nmadi. Mariya Pavlovna ham yolg'orib ko'rdi bo'lmadi. Zulayhoni ota-onasi bor tengqurlari ichida o'ksib qolmasin, deb yaxshi kiyintirishga harakat qildim. Yangi kiyim- bosh olib berishga pulimiz yo'q edi. To'xta xolamda ham hech narsa qolmagan ekan. Oyinimning yap-yangi kiyimlari qolgan edi. Ana shularni mashinachilarga eltib berib, singlimga moslab berishni iltimos qildim"		Tinglaydilar
	1.2. Mavzu bo'yicha ta'lim oluvchilar bilimlarini faollashtirish maqsadida blis - so'rov o'tkazadi (1-ilova)		Savollarga javob bildiradi
	1.3. "Keys - stadi" vazifasi va uning jamiyat taraqqiyoti rivojlanishiga asos bo'luvchi ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalashdagi o'rmini aniqlaydi. Amaliy mashg'ulotning ish tartibi va natijalarni baholash mezonlari bilan tanishtiradi. Keys mazmuni bilan yanada yaqinroq tanishib chiqishlari uchun talabalarga materiallarni tarqatib chiqadi		Tanishadilar

II - bosqich. Asosiy (60 daqiqqa)	2.1. Keysda bor bo'lgan materiallarni muhokama qilishni tashkillashtiradi, diqqatni keys bilan ishlash qoidalariga, muammoni yechish algoritmlig va vazifani aniqlashtirishga qaratadi	Muhokama qiladilar
	2.2. Mustaqil ravishda uyd yozib kelingan vaziyat tahlilini o'tkazishni taklif qiladi	Vaziyatni mustaqil ravishda tahlil qiladilar
	2.3. Talabalarni 3 ta kichik guruhlariga ajratadi. Mavzu bo'yicha tayyorlangan topshiriqlarni "Muammoli vaziyat" uslubidan foydalanilgan holda tarqatadi (2-ilova)	Guruhlariga ajraladi, yozib oladilar, topshiriqlar ustida ishlaydilar
	2.4. Kichik guruhlarda keys bilan yakka tartibda bajarilgan ishlar natijalarini muhokama qilishni tashkillashtiradi. Guruhlarga topshiriqlarni bajarish uchun yordam beradi, qo'shimcha ma'lumotlardan foydalanishga imkon yaratadi. Diqqatlarini kutladigan natijaga jalb qiladi	Faol qatnashadilar
	2.5. Har bir guruh topshiriqlarni vatman-qog'ozlarga tushirib, taqdimotini o'tkazishda yordam beradi, izoh beradi, bilimlarini umumlashtiradi, xulosalarga alohida e'tibor beradi. Topshiriqlarning bajarilishi qay darajada to'g'ri ekanligini diqqat bilan tinglaydi	Jamoa bo'lib bajarilgan ishning taqdimotini o'tkazadilar, bahs-munozara yuritadilar, qo'shimchalar qiladilar, baholaydilar, xulosa chiqaradilar

	2.6. Talabalarning fikrlarini umumlashtirib bo'lgach, o'qituvchi X.To'xtaboyev asarlari milliy qadriyatlarimizni ulug'lanishidagi asosiy vosita - deb fikrini davom ettiradi. Shu sababli ushbu muammodan kelib chiqqan holda har bir guruhga "T - sxema" jadvalidan foydalanilgan holda "Qanday insonni biz ma'naviy barkamol va komil inson deb hisoblaymiz?", "Qanday insonni ma'naviy qashshoq inson deb hisoblaymiz?" - deb savol bilan murojaat qiladi (3- ilova)	Tinglaydilar. Guruhlarda berilgan topshiriqni bajaradilar. Ta'qdimotini o'tkazadilar. Mavzu bo'yicha yakuniy xulosa chiqaradilar
III - bosqich, Yakuniy (10 daqiq)	2.6. Talabalarning taqdimotda ko'rsatilgan fikrlarini umumlashtiradi 3.1. Ish yakunlarini chiqaradi. Bugungi mavzu dolzarb ekanligiga to'xtalib o'tadi. Ma'naviy barkamol va komil inson - milliy va umuminsoniy ma'naviy qadriyatlarini chuqur egallagan va unga amal qilgan, adabiyot, san'at falsafa, huquqqa doir chuqur bilimlarga ega bo'lgan, jamiyatda mavjud barcha qonun-qoidalarini, axloq normalarini mukammal o'zlashtirgan, diniy bilimlarni chuqur o'zlashtirgan, unga to'la amal qiladigan, o'z kasbini yaxshi egallagan, ma'naviy jihatdan yetuk shaxsdir. Shu sababli har bir inson ma'naviy yetuklik darajasiga intilishi, olgan bilimlarini amaliyotda tatbiq etishlari lozim ekanligini ta'kidlaydi. Faol talabalarni baholash mezonlari orqali rag'batlantiradi 3.2. Tavsiya etilgan muammo yechimlariga izoh beradi. Yana bir bor "Keys - stadi"ning ahamiyatiga atroflicha to'xtalib o'tadi	Tinglaydilar Eshitadi. Aniqlaydi Tinglaydilar

1-Ilova

<i>No</i>	<i>Savol</i>	<i>Javob</i>
1.	Ma'naviy barkamol insonning fazilatlarini sanab bering	Har bir insonning o'z-o'zini anglashi, o'zga insonlarni qadrlay bilishi, inson zotini ulug'lay bilishi, insoniyat tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy boyliklarni o'zlashtirishga intilish, ichki va tashqi dunyosining birligi, sog'lom fikri va oqilona so'zining birligi, dili va tilining birligi
2.	Komil insonning fazilatlarini sanab bering	Ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan bilimli, ma'rifatli kishi, odamzot orzu qilgan jamiki ezgu xislatlarning ifodachisi
3.	Vatanparvarlik nima?	o'z yurtini sevis, unga sadoqat bilan xizmat qilish, uning mustaqilligi tinchligi va taraqqiyo-ti yo'lida fidoiylilik ko'rsatib yashashga aytiladi. Vatanni haqiqiy farzandlar dunyoga tanitadi. Vatan shunday jonkuyar insonlar tufayli ulug' va muqaddas bo'ladi.
4.	Keksalarni e'zozlash deganda nimani tushunasiz?	Millatimizning o'ziga xos qadriyatlaridan biri bo'lib, xalqimiz uchun necha ming yillik bezavol odatga aylanib ketgan. Shuning uchun ham hayotimizni keksalardan ayri holda tasavvur etolmaymiz.
5.	Qadriyat nima?	"qadr" so'zidan olingan bo'lib, necha asrlardan buyon inson tomonidan qadrlanib taraqqiyotga xizmat qilib kelayotgan, odat, rasm -rusum an'analarini bildiradi. Har bir xalqning milliy qadriyatlari uning o'zligi timsoli hisoblanadi.

Blis-so'rov savol va javoblari

2-Ilova

1 - topshiriq

"Muammoli vaziyat" jadvalini to'ldiring

Muammoli vaziyat turi	Muammoli vaziyatning kelib chiqish sabablari	Vaziyatdan chiqib ketish harakatlari

2 - topshiriq

“T-sxema” jadvalini to’ldiring

Qanday insonni biz ma’naviy barkamol va komil inson deb hisoblaymiz?	Qanday insonni ma’naviy qashshoq inson deb hisoblaymiz?

3.2. Talabalar uchun keyslardan namunalar

1. Keys

Kunlarning birida vayrona bir sharoitda yashovchi Boyqushni, qushlar ichida kamsitishdi. Noming boy bo’lsa ham, vayronada yashaysan deb, ustidan kulishibdi. Kulgiga qolgan Boyqush vaziyatdan qanday chiqqan?

Javob: Kulgiga qolgan Boyqush o’zining kamsitilganini his qilib shunday javob bergan ekan:

Senga bitta savol bor
Menga quloq sol, xoy qush,
Vayronada yashaysan,
Noming esa naq Boyqush.
Ayt-chi, nahot sen boysan?

Boyqush donishmandlarcha Javob berdi:

- Asl boylik neligin
- Tushunmaysan chamasi
Bu vayrona bo’lsa ham,
O’zimniki hammasi.
Shuning uchun men boyman.

Aldatta, talabalarni o’ylantiruvchi bu savol-javobdan keyin fikrlashga undaydi. Ular asl boylik, o’z uyingga, o’z

maskaningga, o'z Vataningga bo'lgan sadoqat, muhabbat ekanligini his etib, o'zlari uchun muhim ma'naviy xulosa chiqarib oladilar.

2. Keys

Talabalardan biri amaliy mashg'ulotda Anvar Odibjonning "Uzum" she'rini yod olganini va samimiy yumordorligini asarning qimmatiga qimmat qo'shgani-ni aytdi va Quddus Muhammadiyning "Uzum" she'rida ham shunday kayfiyatni sezish mumkinmi? O'qituvchi talabalarga javob berish uchun qanday yo'l tutadi.

Javob:

Avvalo, Quddus Muhammadiy va Anvar Odibjonning "Uzum" she'ri yoddan aytib yoki ifodali o'qib, tahlil qilib beriladi.

Quddus Muhammadiy "Uzum" she'ri:

Mevalarim eng asili

Yashil ishkom bog' uzumim.

Uchqorada qora kishmish

Parkentda bor tog' uzumim.

Quddus Muhammadiy bolaning ruhiyatiga, his-tuyg'usiga emas, balki ongiga, aqliga ta'sir etish, bilim doirasini kengaytirish kabilarni asosiy maqsad qilib olgan. Shuning uchun shoir uzumning turli navlari xususida bolaga quruq ma'lumot berish bilan chegaralangan.

Anvar Obidjon ham, aldatta, bolaning ongini boyitishga urinadi, ammo u sal boshqacha yo'l tanlab, birinchi galda bolaning ruhiyatiga ta'sir etishni o'z oldiga maqsad qiladi. Buning uchun shoir uzumning badiiy obrazini yaratadi. U jonli qahramon kabi bevosita o'zi haqidagi ma'lumotlarni quvnoqlik bilan so'zlaydi.

Anvar Odibjon "Uzum" she'ri:

Donalarim

Marjoncha,

Bir boshim -

Naq bir jomcha.
Qurutsangiz,
Mayizman.
Dasturxonga
Fayzman.

3. Keys

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalari amaliyotga chiqqanlarida mashg'ulotlarning birida o'quvchi kutilmagan shunday savol bilan murojaat qildi: "Ustoz eng xunuk narsa baqa bo'lsa kerak-a?" Shunda ustoz qanday vaziyatdan chiqib ketdi?..

Javob: Anvar Obidjonning "Baqa qo'shig'i" nomli she'rini kichkintoylarga ifodali o'qib berdi:

Egnimda ko'k ko'ylagim,
Vaq-vaqa-vaq
Oldimda toshoynagim,
Vaq-vaqa-vaq
Kulcha ekan yuzlarim,
Vaq-vaqa-vaq
Shahlo ekan ko'zlarim,
Vaq-vaqa-vaq

Ko'rinishi xunuk bo'lsa ham, beozor bir mavjudot ekanligini ta'kidlab, shoshma-shosharlik bilan xulosa chiqarmaslikka undaydi. Garchi, xunuk insonlar ham, qalbi, ichi, chiroyli, go'zal ekanligini kichkintoylarga singdiradi. Doimo hayotda, katta inson bo'lganlaringda ham yuraklaring toza, sof bo'lsin va baqaga o'xshab doimo quvnoq bo'lish kerakligini ta'kidlaydi.

4. Keys

O'qituvchi darsga kirib talabalarga kichik bir hikoya aytib berdi va ularni tezda besh daqiqa ichida sharhlab berishlarini talab qildi:

“Chorrahadagi gadoy olovrang bulutlarga tikilganicha hamisha o’sha joyida o’tirganmish. Faqat endi avvalgiday g’alati-g’alati gaplarni gapirmas, gapiray desa tili, ovqat yey desa, jig’ildoni yo’q emish. Burnini ham kesib olishganmish. Bularning evaziga tashlab ketilgan uyum ko’z-quloq, til, yurak kabilar uning oldida qalanib yotgan emish”.

Talabalar qanday yo’l tutadi?

Javob: Anvar Obijonning “Meshpolvonning janglari” asaridan parcha aytilgan va bu yerda Mustaqillikka erishgunumizga qadar xalqimiz moddiy va ma’naviy jihatdan xuddi shu gadoy kabi aftodohol ahvolga tushgan, haqiqatni gapiray desa tili, nola qilsa, tinglaydigan quloq yo’q edi. Eshitadigan quloqlar, ko’radigan ko’zlar, fikr yuritadigan miyalar, botir yuraklar yulib olingan va o’zligini yo’qotib bir uyum keraksiz narsalarga aylantirilgan edi.

5. Keys

O’qituvchi talabalarga qarata “Hayotning har bir lahzasidan quvonib, umrning har bir dami oltinga teng ekanligini ta’kidlovchi fikrlarni ayting. Shunday fikrlar beringki, har bir chiroyli so’zlarni she’rlarda ifodalang”, degan muammoli savolni o’rtaga tashladi va o’ylash uchun besh daqiqa vaqt berdi.

Talabalar bu vaziyatdan qanday yo’l bilan chiqib ketdilar?

Javob: Agar talabalar zukko, talabchan, izlanuvchan, topqir bo’lsalar vaziyatdan oson chiqib ketadilar. Masalan: Anvar Odibjonning she’rini misol qilib oladilar.

Hayotning har lahzasi go’zal

Umrning har dami g’animat.

6. Keys

Tanaffus vaqtida o’qituvchi sinf xonalarining oldidan o’tib ketayotib o’quvchilarning bir-birlari bilan xu-

nuk soʻzlarni aytib harakatlanayotganini eshitib qoldi. Oʻquvchilar oʻqituvchining gapiga quloq solmay, xunuk soʻzlarni aytib, bir-birlarini haqorat qilishdi. Shunda oʻqituvchi oʻquvchilarni qattiq urishib, direktorning oldiga olib kirdi va chora koʻrishni soʻradi. Direktor oʻquvchilarga yaxshigina tanbeh berib, sinfdosh oʻrtoqlari oldiga ularni uyaltirdi. Direktor, oʻqituvchidan hamma-ning oldida qattiq tandeh eshitgan oʻquvchilar qizarganicha uylariga yoʻl oldilar. Ertasi kuni tanbeh eshitgan oʻquvchilardan biri maktdga kelmadi, sinf sardorining aytishicha, kechagi holatdan uyalganidan, endi maktabga kelmasligini aytdi.

Direktor va oʻqituvchi oʻquvchilarga qanday tanbeh berishi kerak edi?

Javob: Aldatta, oʻqituvchi bir-birini haqorat qilayotgan oʻqituvchilarni koʻrib, befarq boʻla olmasdan va ularni bir xonaga alohida olib kirib, ularga tilimizning naqadar chiroyli ekanligini aytib, yomon soʻzlar bilan haqorat qilish yaxshi emasligini taʼkidlash kerak edi. Yaʼni Anvar Obidjonni “Ota oʻgiti” nomli sheʼridan aytish orqali:

Har bitta soʻz - suvdek aziz,
Har bitta soʻz – nondek uvol.
Til boyligin bogʻ deb bilsak,
Har bitta soʻz – bitta nihol.
Biron soʻzni isrof qilmoq
Bir koʻchatni yulmoqlikdir.
Bora-bora, otameros –
Bogʻni xarob qilmoqlikdir.
E bolam, yot yurtga borsang,
Ne atalur eling, derlar.
Qay millatning vakilisan,
Bormi ona tiling, derlar.
Shunda mening qutlugʻ tilim –
Navoiyning sheʼri, degil.

Yurtim – Ulug'begu Bobur,
Amir Temur yeri, degil.
Ayt g'urur-la Beruniylar,
Farg'oniylar ajdodim, deb.
Qoshg'ariylar darsin tinglab,
O'tkirlangan savodim, deb.
Maqtanma hech qimmat kiyim,
Oltinlar-u qasring bilan.
Faxr et doim qudratli yurt,
Boy til, nasab-nasling bilan.
Obro'yingni baland tutmoq,
E bolam, o'z qo'lingdadur.
Sening olamdagi narxing
Vatan, millat, tilingdadur.

O'qituvchi bu she'rni aytib, o'quvchilarni ana shunday boy tilimiz, boy tariximiz borligidan, ularni e'zozlashimiz, ehtiyot qilishimiz kerakligini ta'kidlashi lozim. Kelajak siz yoshlarning qo'lida, ertangi Vatanimizni cho'qqilarga, balandlarga yuksaltiradigan, tilimizni, qadriyatlarimizni jahonga tanitishlaring kerak deb, ularni ruhlantirishi lozim. "Hech qachon tilimizni buzib, bir-birlaringni xunuk so'zlar bilan haqorat qilmanglar", deb tanbeh berishi lozim.

Xalqimizda bir chiroyli maqol bor: "Yaxshi so'z bilan ilon inidan chiqadi" deganlaridek, o'quvchilar ham o'zlariga kerakli xulosani chiqarib oladilar va sinf xonasidan yaxshi taassurot bilan chiqadilar. O'qituvchidan hammaning oldida tanbeh eshitmaganlari uchun xursand bo'lib, doim yaxshilikka intiladilar.

3.3. Xudoyberdi To'xtaboyev ijodini o'rganish bo'yicha bir soatlik dars ishlanmasi

I. Mavzu: Sariq devni minib. Xudoyberdi To'xtaboyev

II. Darsning maqsadi:

Ta'limiy: Xudoyberdi To'xtaboyevning "Sariq devni minib" sarguzasht romanini to'g'ri, ravon va ifodali o'qish malakasini takomillashtirish, sarguzasht asarlarga bo'lgan qiziqishlarni kuchaytirish, romandagi voqea-hodisalar jarayonini tushunib borish, romandagi qahramonlar hayotiga bo'lgan hissiyotlarni to'g'ri baholay olish va ularning insoniy go'zal fazilatlarga oshno bo'lish kabi axloq- odobga doir qarashlarini tarkib toptirish.

Tarbiyaviy: O'quvchilarning yangi kashfiyotlarga bo'lgan e'tiborini yanada mukammallashtirish, Hoshimjon obrazi orqali oldinga intilish kabi xususiyatlarini tarkib toptirish, ularni bunday qiziqarli fantastik sarguzasht romanlarni qiziqib mutolaa qilishga jalb etish.

Rivojlantiruvchi: O'quvchilarning sarguzasht asarlar qiziqarli bo'lishi, ajoyib-g'aroyib voqealarga boy bo'lishi tufayli kitobxon dunyoqarashini, fantaziyasini o'stirishga xizmat qiladigan asarlarni ravon, ongli, ifodali o'qish faoliyatini oshirish, erkin fikrlash jarayonini rivojlantirish.

III. Darsning turi: Yangi bilim beruvchi, fikrlarni og'zaki ifodalash hamda erkin so'zlashga o'rgatish.

IV. Darsning jihozlar: Xudoyberdi To'xtaboyevning „Sariq devni minib“ sarguzasht romani, mavzuga oid rasmlar, slaydlar, tarqatmali materiallar, testlar to'plami.

V. Darsning usuli: Interfaol, noan'anaviy usullar, og'zaki savol – javoblar, hikoya qilib berish, tezkor savollar.

VI. Darsning borishi:

1.Tashkiliy qism.

2.O'quvchilar bilan salomlashiladi.

3.Navbatchi axboroti.

4. Qisqa savol-javob.

Darsni boshlashdan oldin o'quvchilar guruhlarga bo'lib olinadi.

I guruh: "Nihol"

II guruh: "Kurtak"

III guruh: "Orzu"

Barcha darsda amalga oshiriladigan mashg'ulotlar guruhlar o'rtasida bellashuv asosida tashkil etiladi va ularning to'g'ri javoblari rag'batlantirib boriladi.

Bir mahal charchab, suvsab, holdan toyib, o'tirib qolibman. Mudray boshladim. Yo'q, men uxlamasligim kerak, dedim o'zinga – o'zim. Keyin shartta o'rnimdan turib, sal ichkariroq kirdim. Molxona bo'lsa kerak, oxurda bir to'p latta yotibdi. Orasini titkilagan edim... topdim, ishonasizmi, topdim, xuddi o'shaning o'zi! Oq mayin jundan, chekkasiga ipakdan chiroyli xoshiya tikilgan!

Salom, qalpoqcham! – qichqirib yubordim.

Salom, Hoshimjon! – degan ovoz eshitildi.

Men seni axtarib yuruvdim.

Men seni kutib yotuvdim...

Boshimga ildimu, uy tomon qush bo'lib uchdim. Axir men uning chinakam sehrli qalpoqcha ekanligini sinab ko'rishim kerak edi-da... Sinab ko'rdim ham. Ko'cha eshikning ustidan oshib to'ppa-to'g'ri uyga kirib bordim. Onam tepki mashinada Donoga ko'ylak tikib o'tirgan ekan. Yonginasiga borib:

- Oyi, - dedim ingichka ovozda. Oyim boshini ko'tarib, u yoq - bu yoqqa qaradi-yu, "tavba" deb ko'kragiga tuflab qo'ydi. Sekin borib, lagandagi sovuq oshni yeya boshladim.

- Oysha, akangdan darak bo'lmadi-ku? – deb so'radi oyim.

- Bilmasam, - deb qo'ydi bir chekkada dars tayyorlab o'tirgan singlim.

- Bechora qayerlarda qolib ketdi ekan?
- O'zingiz-da, bo'lar – bo'lmasga urishaverasiz.

Shu payt sovuq osh tomog'imga tiqilib hiqichiq tutib qolsa bo'ladimi, bunaqasiga ilgari hech uchramagan edim. O'ziyam naq o'n besh daqiqa nag'ma qildim-da.

- Tavba! – dedi oyim u yoq – bu yoqqa qarab.
- Tavba! – dedi singlim ham yoqasini ushlab.

Demak, qalpoqcham chindan ham sehrli ekan, deb o'yladim-da, termosdan choy quyib ichgan edim, hiqichiq bosildi. O'shangacha ham meni ko'rishmadi. Sekin xolodilnikning oldiga bordim-u, eshigini ochib boshimdan qalpoqchani oldim.

Oyim bilan singlim baravariga o'rinlaridan turib ketishdi.

- Qayoqdan paydo bo'lib qolding? – ikkovlarining ham savoli shu bo'ldi.

- Xolodilnikning ichida yotuvdim, - deb yuboribman bilmasdan. Oyim bechora qo'rqqanidan andak bo'lmasa, yig'lab yubora yozdi. Darrov meni issiq bag'riga olib yuz-u ko'zlarimdan o'pa ketdi.

- Bolaginam, muzlab qolay debsan-ku! – dedi u tinmay. Issiq ko'rpaga o'rab, qaynoq-qaynoq choy ichirishdi. Har choy xo'plaganimda jo'rttaga bir inqillab qo'yaman. Ichimga issiq kirishi bilan huzur qilib uxlab qolibman.

Ertasiga birinchi qilgan ishim qishlog'imizda yashaydigan Soraxon folbinning ishlarini tekshirib ko'rish bo'ldi. Meni biron kishi komissiya qilib tayinlagani yoq-ku, lekin shunchaki qiziqib ko'rdim-da. O'qituvchimiz unga ishonmanglar, hammasi yolg'on deydi. Yolg'on bo'lsa nega xolamning shuhrati shunchalik yoyilib ketadi.

Rom ochirib, dardiga davo so'rash uchun odam shunaqangi ko'p keladiki, qishlog'imizdagi medpunkt uning oldida ip esholmaydi. Undan keyin, kelganlar quruq kelishmaydi. Birovi shoxdor qo'y, birovi sariq echki, birovi qog'ozga o'ralgan pul, bir xillari katta tog'orada to'rt qu-

loqli somsa tashlab ketishadi. Men bilan o'qiydigan o'g'li Mirobiddinxo'janing kerilganini aytmay sizmi, bir o'zining ikkita velosipedi bor.

Tunov kun, bittasini minib biroz sayohat qilgan edim, qosqonini egib qo'ygan ekanman, aka-uka meni tutib olib rosa do'pposlashdi.

Odamlar:

- Soraxon folbin to'ppa – to'g'ri Xudo bilan gaplashadi!
– deyishadi. Mirobiddinxo'ja bo'lsa maqtanib:

- Bizning uydan Xudoning ovozi eshitilib turadi! – deydi.

Ishqilib, ana shu narsalarni tekshirib ko'rmoqchi bo'ldim-u, ertalab nonushtadan so'ng to'ppa – to'g'ri folbin xolamning uyiga qarab yo'l oldim. Hovlisida yettita xotin, beshta chol, uchta bola o'tirishibdi. Hammasi ham kasal bo'lsa kerak, rangi oftob urg'an xamakdek sap-sariq. Qalpoqni kiyib sekin ichkariga kirdim. Folbin xolam qorong'u uyda o'tirib olib rom ochyapti, qarshisida bola qo'ltiqlagan mening oyimga o'xshagan cho'ziq yuzli bir ayol o'tiribdi.

- O'g'lingni sariq jin uribdi, qizim, - dedi folbin xolam.

Shu payt uyning pollari ostidanmi, qalin devorlari orasidanmi, shiftidanmi – qayoqdanligini aniq ang'lay olmadimku, - lekin sariq jinlarning jarang- jurung qilib o'yinga tushayotgani, childirma chalayotgani eshitilib, qo'rqqanimdan dodlab yubora yozdim. Xayriyatki, oldimda folbin xolam, bolali ayol o'tirishibdi.

Bo'lmasa, kim biladi, nimalar qilib qo'ygan bo'lardim. Vahimali ovozlari tinishi bilan g'oyibdan:

Ovm- i- i- in! – degan surnaynikiga o'xshash ingichka ovoz eshitildi.

Folbin xolam davom etdilar:

- Sariq echki so'yib, terisiga bolangni o'raysan.

Ovm – i-i-in! –degan ovoz eshitildi yana g'oyibdan. Ketidan haligi vahimali jarang – jurunglar jo'r bo'ldi. Fol-

bin xolam bolali ayolning qo'rqqanidan o'ynab turgan ko'zlariga tikilib:

- Xudo o'zi shifo beradi, ana arshi-a'lodan uning tabarruk ovozi eshitilyapti, eshit! deb qo'ydi.

Bu gal jarang-jurung eshitilmadi-yu, lekin qisqa-qisqa qilib aytilgan "ovmin" eshitildi. Boshimda qalpoqcham bor. Jinlar, baribir, meni ko'rolmaydi, deb o'zimga - o'zim dalda berdim-da, uilar bilan uchrashish niyatida ovoz qaysi tomondan kelayotganligini aniqlash uchun shoshilib tomga chiqdim. Qalin devor orasiga narvon tushirilgan ekan. Sekin pastga tushdim.

Uyning osti podval, o'rtada so'ppayib bir xum turibdi. Shu choq folbin xolamning uyiga yana bir kishi kirgandek bo'ldi. Uning: "Oh, otaginam, otaginam, sizga qora dev hamla qilibdi, suf, suf, suf", degani eshitildi. Bu ovoz tinib ulgurmasdan xumning ichidan jarang-jurung bilan childirma sadolari yangradi, ketidan "ovmin" ham eshilib qoldi. Avvaliga ko'rganimdan bezgak tutgandek dag'- dag' qaltiradim. Keyin o'zimni bosib, sekin borib mo'ralasam, xumning ichida Mirobiddinxo'ja o'tiribdi. Bilaklariga har xil shiqildoqlar taqib olgan, qo'lida do'ppidan sal kattaroq o'yinchoq childirma! "Iy-e, ha, shaytonning o'zlari shu yerda ekanlarda, yashavorsinlar-e! - dedim kulгим qistab, - sariq jin ham o'zlari bo'lsa kerak?" Shu paytda shunaqangi achchig'im chiqdiki, shunaqangi achchig'im chiqdiki, cho'ntagimdan to'g'nag'ichni olib bor bo'yicha yelkasiga sanchib yuborganimni o'zim ham sezmay qolibman.

Voy-dod! - deb qichqirdi Mirobiddinxo'ja. Folbin xolam: "Otaginam, kasalingiz g'oyat og'ir, ana, quloq soling parilarim faryod chekyapti", deb javray boshladi. Kap - katta xotinning yolg'on so'zlaganini ko'rib, yana jahlim chiqib ketdi. Ko'zimga Mirobiddinxo'ja alvastidan ham xunuk ko'rinib ketdi nazarimda. To'g'nag'ichni yana sanchib yuboribman.

- Oyijon! – deb qichqirdi Mirobiddinxo'ja.
- Ovozingni o'chir! – boshidan xumning ichiga bosdim.
- A!- Mirobiddinxo'janing ko'zi xuddi jon berayotgan-dek ola-kula bo'lib ketdi. – Sen kimsan o'zi, ayt, kimsan?
- Men Azroilman.
- Azroil?
- Ha, Azroilman, joningni olgani keldim.
- Oyijon! Men o'lyapman...
- Dodlama, - deb boshiga bir shapaloq urdim, - menga qara, Hoshim degan bolani taniysanmi?
- Taniyman, Azroilbobo, taniyman.
- Tanisang, nega unga velosipedingni berib turmading?
- Berdim- ku?
- Nega uni akang bilan ikkovlashib urdilaring?
- Tavba qildim, endi urmaymiz.
- Baribir, hozir joningni olaman, - shunday deb jo'rttaga bo'g'moqchi bo'lgandek ikki qo'limni tomog'iga olib bordim.
- Jon Azroilbobo, bu gal jonimni olmang, kechiring.
- Nega odamlarni aldaysan?
- Oyim aytdilar-da...
- Oying nima deydi?
- Ovmin deysan, deydi. Undan keyin mana bu shiqildoqlarni chalib, childirmani do'pillatasan, deydi.
- Yolg'on. O'zing ham maktabga borib uyimizdan xudoning ovozi eshitiladi degansan
- Aytdim-ku, oyim o'rgatadi deb.
- Oying nima deb o'rgatadi?
- Ko'cha-ko'yda yurganingda, maktabga borganingda shunday deb aytasan, deydi.
- Demak, hammasi yolg'onmi?
- Yolg'on, Azroilbobo, yolg'on.
- Yolg'onligini maktabga borib aytasanmi yoki joningni olib qo'ya qolaymi?

- Aytaman, bugunoq aytaman!..

- Bo'lmasa seni sinab ko'raman. Hozircha joning o'zingda tursin. Uy vazifalarini yaxshilab tayyorlagin, Hoshim degan bola so'rasa, yo'q demagin...

Tashqariga chiqib endi nima qiliq ko'rsatsam ekam, deb o'ylanib qoldim. Hali folbin xolam bolali ayolga dori berayotganida xaltasiga ko'zim tushib qoluvdi. Ana o'sha xaltachalarni ham bir tekshirib ko'rmoqchi bo'ldim. Har - xil chitdan tikilgan katta - kichik beshta xaltacha bor, hammasida ham o'zimizning aptekalarda sotiladigan oddiy dorilar: birida penitsillin, birida biomitsin, boshqasida yurak o'ynoqni bosadigan poroshog xudoi taolo ato qilgan noyob dorilar deb, xolajonim ana shularni pullayotgan ekan. Yashavorsinlar - e, dedim o'zinga - o'zim, hali shoshmay tursinlar, o'zlarini ham bir uyaltirib qo'ymasammi...

Folbin xolamning cho'ntagiga qo'l solib besh - o'n so'm oldim-da, darhol tug'ruqxona oldidagi aptekaga yugurdim. O'sha yerdan ichni suradigan har - xil dorilar olib keldim. Xaltachalardagi dorilarni olib, o'rniga o'shalarni ehtiyotkorlik bilan joylab qo'ydim. Oradan o'n - o'n besh kun o'tar - o'tmas, xolamning obro'lari bir pul bo'ldi. Sen hali bizni ataylab zaharlamochi bo'ldingmi deb, ichi surib darmondan ketgan bemorlar xolamni tutib olib, rosa do'pposlashibdi...

Ishlarim yurishgandan - yurishib ketdi. O'zim xur-sand, kayfim chog', ashula aytganim - aytgan. Baholarim ham joyida - nuqul besh! Ilgaridek uy vazifangni bajar-gan bo'lsang menga berib tur, deb birovlariga yolvorib ham o'tirmayman. O'qituvchilarimizning uyiga shartta kiraman - da, konspekt daftarini olib o'sha yerda ko'chi-raman- qo'yaman. Obro'yim ham shunaqangi oshib ket-diki, o'qituvchilar menga kulib boqadigan bo'lib qolish-di. Faqat og'zaki so'raladigan fanlardan hamon mazam yo'qroq. Lekin unga ham bir vaj topib qo'yganiman.

-Mening og'zaki nutqim yaxshi rivojlanmagan, yozma ravishda talab qilaveringlar;- deymanda, o'qituvchilarimning o'zlaridan ko'chirib olgan konspektlarni sal boshqacharoq qilib o'qib beraveraman.

Xullas, ishlarim har jihatdan yurishib ketgan edi. Sinfkomimizni amaldan tushirib o'rniga meni saylamoqchi bo'lib turishgan edi-yu, bir xatoga yo'l qo'yib, butun maktabda sharmanda-yu sharmisor bo'ldim, rostini aytsam, bir pulcha obro'yim qolmadi.

Darsdan qaytayotganda hech kim sezmasa kerak, deb o'zinga va eng yaqin do'stim bo'lmish Qosimjonga yetita fandan a'lo baholar qo'yib, chorak tugamagan bo'lsa ham, cho'zib o'tiramanmi deb, chorak baholarini ham chiqarib qo'ya qolgan edim...

Tezkor savollar

Xudoyberdi To'xtaboyev qancha feleton yozgan?
- 300 dan ortiq

Xudoyberdi To'xtaboyev qaysi gazetalarda ishlagan?

- "Toshkent haqiqati", "Sovet O'zbekistoni"?

Xudoyberdi To'xtaboyev qaysi jurnallarda ishlagan?

- "Gulxan", "Yosh kuch"

Kim o'zi e'tirof etganidek " ... Bola va o'smir ruhidagi go'zallikni himoyalashga e'tibor berib kelyapti?

- X.To'xtaboyev

Xudoyberdi To'xtaboyevning qanday qissalari bor?

- "Omonboy va Davronboy sarguzashti"

Xudoyberdi To'xtaboyevning qanday romanlari bor?

- "Sariq devni minib", "Sariq devning o'limi", "Jannati odamlar", "Shirin qovunlar mamlakati", "Besh bolalik yigitcha", "Qasoskorning oltin boshi", "Yillar va yo'llar", "Mungli ko'zlar"

"Sariq devni minib" asari nechta tilga tarjima qilingan?

- 24 tilga

Xudoyberdi To'xtaboyev "O'zbekiston Xalq yozuvchisi" unvonini qachon oldi?

-1991- yil

"Sariq devni minib" asar qahramoni

-H.Ro'ziyev

Hoshimjon Ro'ziyev nechanchi sinf?

-6-sinf o'quvchisi

Hoshimjon Ro'ziyev qalpoqcha haqidagi ertakni kimdan eshitadi?

-Buvisidan

Qalpoqchaning rangi qanday edi?

- Oq rangda

Hoshimjon Ro'ziyev qalpoqchani qayerdan topadi?

-Eski tashlandiq molxonadan

Hoshimjon Ro'ziyev qalpoqchani birinchi qayerda sinab ko'radi?

-Uyda, xolodilnikning yonida, onasi va singillariga nisbatan

Hoshimjon Ro'ziyevning maktabdagi eng yaqin do'sti kim edi?

-Qosimjon

Hoshimjon kimni tavbasiga tayantiradi?

- Mirobiddinxo'jani

Folbin xolaning ismi?

-Soraxon xola

Hoshimjon Ro'ziyev kimning yelkasiga igna sanchadi?

-Mirobiddinxo'janing

Hoshimjon Ro'ziyev Mirobiddinxo'jaga o'zini kim deb tanishtiradi?

-Azroil

Hoshimjon Mirobiddinxo'jaga: "Hoshim degan bola so'rasa yo'q demagin", deb nimani nazarda tutadi?

- uy vazifalarini

Hoshimjon xaltachadagi dorilarni qanday dorilarga almashtirib qo'yadi?

- Ich suradigan

Hoshimjon Ro'ziyev o'zi va Qosimga nechta fandan chorak baho qo'yib oladi?

-7 ta

Hoshimjon Ro'ziyev o'zi va do'stiga choraklik baho qo'yib olganligini qaysi fan o'qituvchilari sezib qoladi?

- Avval ona tili va adabiyot fani, keyin fizika o'qituvchisi.

Hoshimjon Ro'ziyev o'qiydigan maktab direktori kim edi?

-Otajon Azizovich

Hoshimjon Ro'ziyev singillarining ismi...

-Oysha va Donoxon

Hoshimjon Ro'ziyevning Mirzacho'ldagi o'ziga teng-qur bolaning ismi...

-Hayitvoy

Hoshimjon g'o'za ichida o't yulib yurgan boladan sizlarga kim kerak emasmi, deb so'raydi?

-Agronom

Hoshimjon qovun chopiq qilayotgan 2 bolaga sizlarga kim kerak emasmi, deb so'raydi?

-Agronom

Hoshimjon tovuqlarga don berib yurgan qizlarga sizlarga kim kerak emasmi, deb so'raydi?

- Zootexnik

Hayitvoy o'qiydigan maktab-internat fermasida ...

-8 ta sigir, 14 ta cho'chqa, 3 ta qo'tir echki – bor-yo'g'i shu.

Fermadagi qo'ylar ...

-cho'lda bo'ladi

Quyvon fermasi ...

-katta bog'ning ichida

Qolgan echkilar ...

-Qo'ylarning yonida

Hayitvoy nechanchi sinf?

- 7-sinf

Hayitvoy necha gektar yerda bog'imiz bor, deydi?

-30 gektar

Oq xalat kiymasdan savdo qilayotganda qo'lga tushib qolgan qiz...

- 10 -"B" dagi Sanobar

Sanobarga qanday jazo qo'llashadi?

-Vigovor berishadi. Keyin 15 so'm shtraf solishadi.

Hayitvoy o'tgan yili maktabni nechta o'quvchi bitirdi va ularning har biri necha so'm pul oldi, deydi?

- 50 o'quvchi, ming so'mdan.

Hayitvoy Hoshimjonning qaysi gapidan qo'rqib, ko'zlari ola-kula bo'ladi?

- Bizda sher, arslonlargacha bor.

Hoshimjon nimani Shokir degan bitta og'aynim tikib bergan, deydi?

- Oyog'idagi tuflini

Hoshimjon Hayitvoydan sizlarga kim kerak emasmi, deb so'raydi?

- Mol doktori

Fermada necha bola ishlaydi?

- 8 nafar

Hoshimjon kimni "o'ziyam ko'ngli ochiq, xush-chaqchaq, menga o'xshab qiziqchiroq bola ekan", deydi?

- Hayitvoyni

"Sariq devni minib" asaridagi Mirzacho'lda Hoshimjon Ro'ziyev nima o'g'irlaydi?

- Singillari uchun 2 ta shapkacha

Hayitvoyni himoya qilish uchun baravariga necha qiz o'rnidan turadi?

- 28

Hoshimjon tomon kelayotgan chevar qizlar qo'lida nima bor edi?

- Pichoq, qaychi, qizdrilgan dazmol

Xursanali Sharofiddinovich Hoshimjonni qidirishga
necha o'quvchini jalb etadi?

- 550

Radio orqali kim Hoshimjonga ta'rif beradi?

- Hayitvoy

Hoshimjon og'irlagan shapkachalarini ...

- Hayitvoyning oyog'i ostiga otib ketadi

"Sariq devni minib" asaridagi Mirzacho'ldagi maktab
direktori kim edi?

-Xursanali Sharofiddinovich

Hoshimjon Ro'ziyevni kimning maslahati bilan
agronomlikka ishga olishadi?

-Suvchi Polvon tog'aning

Hoshimjon Polvon tog'aga qayerdanman deydi?

-Farg'ona tomondan

"Sariq devni minib" asaridagi sovxoz direktori kim
edi?

-Nosirov Akbar aka

Hoshimjon Ro'ziyevning ixtiyorida nechta brigada
bo'ladi?

-12 ta

Hoshimjonning ixtiyorida qancha gektar paxta may-
doni bo'ladi?

-1200

"Sariq devni minib" asaridagi bo'lim boshlig'i kim
edi?

-O'rmon aka

"Sariq devni minib" asaridagi brigadir kim edi?

-Rahimjon aka

Hoshimjon Rahimjon va uning a'zolariga nima
to'g'risida leksiya qiladi?

-Kompot

Hoshimjonning nazarida qishlog'idagi "savodsiz
agronom"...

-Anorboy tog'a

Hoshimjon kimning brigadasidagi g'ozalarni kaltaklashni buyuradi?

- Murodjon akaning

3.4. Mustaqil ta'lim yuzasidan ko'rsatmalar

Talabaning mustaqil ta'limi o'quv rejasida "Ona tili va bolalar adabiyoti" fanini o'zlashtirish uchun belgilangan o'quv ishlarining ajralmas qismi bo'lib, u metodik va axborot resurslari bilan ta'minlanadi hamda bajarilishi reyting tizimi talablari asosida nazorat qilinadi.

Talaba mustaqil ta'limni tayyorlashda muayyan faning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;

- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;

- avtomatlashtirilgan o'rgatuvchi va nazorat qiluvchi tizimlar bilan ishlash;

- maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;

- yangi texnikalarni, apparaturalarni, jarayonlar va texnologiyalarni o'rganish;

- faol va muammoli o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlari;

- internetdan foydalanish;

- masofaviy (distansion) ta'lim.

- ayrim nazariy mavzularni o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish;

- nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash;

- seminar mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish;

- maket, maqola, badiiy asar va namunalar yaratish va boshqalar;

Talaba mustaqil ishini nazorat qilish o'quv mashg'ulotlarini olib boradigan o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladi.

Talaba uchun fan bo'yicha mustaqil ta'lim topshiriqlari tegishli kafedra tomonidan o'quv mashg'ulotini bevosita olib boruvchi o'qituvchi bilan birgalikda tuziladi hamda kafedra mudiri tomonidan tasdiqlanadi.

Mustaqil ta'limni bajarish uchun talabaga axborot manbasi sifatida darslik va o'quv qo'llanmalar, badiiy adabiyotlar metodik qo'llanma va ko'rsatmalar, ma'lumotlar to'plami va banki, ilmiy va ommaviy davriy nashrlar, internet tarmog'idagi tegishli ma'lumotlar, berilgan mavzu bo'yicha avval bajarilgan ishlar banki va boshqalar xizmat qiladi.

"Ona tili va bolalar adabiyoti" fani bo'yicha talabalarining mustaqil ta'limi o'quv semestri davomida 2 marta tekshirilib, har bir nazorat maksimal "5" ball bilan baholanishi mumkin. Semestr yakunida mustaqil ish natijalari umumiy joriy balliga qo'shiladi.

3.5. Xulosa va tavsiyalar

Talabalarining "Ona tili va bolalar adabiyoti" fanini o'zlashtirishlari uchun o'qitishning ilg'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi informatsion-pedagogik texnologiyalarni tatbiq qilish muhim ahamiyatga egadir. Fanni o'zlashtirishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, seminar ishlanmalari, tarqatma materiallar, elektron materiallardan foydalaniladi. Amaliy mashg'ulotlarda mos ravishdagi ilg'or pedagogik texnologiyalarga ham e'tibor qaratiladi.

Kursni o'qitishda an'anaviy usullar bilan birga non'anaviy metodlar (aqliy hujum, kompyuter ishlanmalar, jadvallar, badiiy asardan kartochkalar to'plash kabi) dan foydalanish ham nazarda tutiladi.

Talabalar mustaqil ishini tashkil qilishda fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha mavzularni o'rganish;

- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;

- maxsus adabiyotlar bo'yicha mavzular ustida ishlash;

- talabaning o'quv-ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan bo'lim va mavzularni chuqur o'rganishi;

- faol va muammoli o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlari.

"Ona tili va bolalar adabiyoti" fanini o'qitishda video, audio yozuvlari, gazeta va ilmiy jurnallarda e'lon qilingan yangi ma'lumot – materiallardan doimiy foydalanib boriladi.

3.6. Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent – "O'zbekiston" -2016.

2. Sh.Mirziyoyev. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi.Toshkent – "O'zbekiston" -2016.

3. Mirzayev, O.Safarov, D.O'rayeva O'zbek xalq og'zaki ijodi xrestomatiyasi. – T.: 2008.

4. Matchonov S. Kitob o'qishni bilasizmi? –T.: O'qituvchi, 1993.

5. Safarov O. Oliy o'quv yurtlarida bolalar adabiyotini o'qitish muammolari. – T.: Til va adabiyot ta'limi 1999 y., 3-4 sonlar.

6. Matchonov S. Bolalar adabiyoti: ijodiy-uslubiy izlanishlar. – T.: 2009.

7. S.Matchonov. Ikki el ardog'ida. Musiqa. – T.: 2009.
8. Barakaev R. Jonajonim she'riyat. – T.: CHO'lpon. 1996.
9. Ibragimova Z. Anvar Obidjon – bolalar shoiri. – T.: Yangi asr avlodi, 2006.
10. Qahramonov Q. Bolalikka oshufta ko'ngil. –T.: -Turon zamin ziyo, 2014.

Elektron ta'lim resurslari

1. [www. td'u. uz](http://www.td'u.uz)
2. [www. pedagog. uz](http://www.pedagog.uz)
3. [www. ziyonet. uz](http://www.ziyonet.uz)
4. [www. edu. uz](http://www.edu.uz)
5. [www. o'zbek adabiyoti. com](http://www.o'zbekadabiyoti.com)
6. [www. ziyo.uz](http://www.ziyo.uz)

MUNDARIJA

Kirish	3
--------------	---

I BOB

ONA TILI VA BOLALAR ADABIYOTI FANINI O'QITISHNING NAZARIY MASALALARI

1.1. Ona tili va bolalar adabiyoti fani taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari.....	5
1.2. Ona tili va bolalar adabiyoti fanini o'qitishdagi innovatsiyalar va ilg'or xorijiy tajribalar	29

II BOB

ONA TILI VA BOLALAR ADABIYOTI FANIDAN ELEKTRON O'QUV MODULI ISHLANMASI

2.1. Ona tili va bolalar adabiyoti fani dasturining sillabusi.....	39
2.2. Ona tili va bolalar adabiyoti fanidan ma'ruza matni	42
2.3. Ona tili va bolalar adabiyoti fanidan keyslar, to'plam, amaliy topshiriqlar	45
2.4. Amaliy vaziyatni bosqichma – bosqich tahlil qilish va hal etish bo'yicha talabalarga uslubiy ko'rsatmalar	49

III BOB

O'QITUVCHI TOMONIDAN KEYSNI YECHISH VA TAHLIL QILISH VARIANTI

3.1. Muammoli vaziyatlarni hal etish bo'yicha amaliy mashg'ulotda o'qitish texnologiyasi.....	53
--	----

3.2. Talabalar uchun keyslardan namunalar	61
3.3. Xudoyberdi To'xtaboyev ijodini o'rganish bo'yicha 1 soatlik dars ishlanmasi	67
3.4. Mustaqil ta'lim yuzasidan ko'rsatmalar	79
3.5. Xulosa va tavsiyalar	80
3.6. Foydalanilgan adabiyotlar	81

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

Elmurod Nasrullayev

**BOSHLANG'ICH TA'LIM
FAKULTETI TALABALARIGA
XUDOYBERDI TO'XTABOYEV IJODINI
O'RGATISH USULLARI**

(O'quv-uslubiy qo'llanma)

**MUHARRIR: Yu. ISOQOVA
TEXNIK MUHARRIR: O. MUXTOROV
SAHIFALOVCHI: H. SAFARALIYEV
DIZAYNER: A. FARMONOV**

Original maket «Tafakkur» nashriyotida tayyorlandi.
Nashriyot litsenziyasi: A1 № 231. 16.11.12.

Bosishga ruxsat 05.01.2021 da berildi.
Bichimi 84x108 ¹/₃₂. Ofset qog'ozi.
Ofset bosma usulida bosildi.
«Cambria» garniturası. 4,5 bosma taboq.
Adadi 100 nusxa.

«Tafakkur» nashriyoti
Toshkent tumani, Qizg'aldoq, Bunyodkor MFY,
Ko'l 17-tor ko'cha, 9-uy.
Email: tafakkurmaktub@mail.ru
Tel: (71) 244-75-88, (94) 664-40-03.

“AKTIV PRINT” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.